

UVREDE I MRŽNJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Rezultati polugodišnjeg monitoringa
sadržaja u onlajn medijima

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LIJUŠTA PRAVA

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Analiza je dio projekta „Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija“ koji sprovodi Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) u saradnji s partnerima, Institutom za medije Crne Gore i UL info, radi podizanja svijesti o štetnosti širenja uvredljivog govora, govora mržnje i dezinformacija, te proaktivnog pristupa u prevenciji u suzbijanju takvih oblika nedozvoljene i nezakonite komunikacije. Projekat je finansiran od strane Evropske unije i kofinansiran od Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija. Analiza predstavlja isključivu odgovornost organizacija koje sprovode projekat i ne odražava nužno stavove donatora.

UVREDE I MRŽNJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Rezultati polugodišnjeg monitoringa sadržaja u onlajn medijima

Autorsko - istraživački tim

Danica Kovačević, Milica Bogdanović, Teodora Đurnić, Vesna Rajković-Nenadić

Urednica

Olivera Nikolić

Lektorka

Lida Vukmanović-Tabaš

Prevod

Vladimir Vulanović

Grafički dizajn

Maja Mirković

Izdavač

Institut za medije Crne Gore

Podgorica, jul 2022.

© Institut za medije Crne Gore i autorke

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Monitoring medija je dio projekta "Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija", koji Institut za medije Crne Gore sprovodi u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i UL info uz podršku Evropske unije kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR) i kofinansiranje od strane Ministarstva javne uprave digitalnog društva i medija.

SADRŽAJ

1. UVOD	4-6
2. ANALIZA SLUČAJA - VERBALNI NAPADI NA POLITIČARKE	6-9
2.1. Uvrede upućene Vuksanović-Stanković	
2.1.1. Saopštenja i izjave dominiraju u uredničkom sadržaju	
2.1.2. Uvrede u komentarima čitalaca	
2.1.3. Teške riječi u komentarima na Fejsbuku	
2.2. Vrijedanje Sekulovićeve, krivična prijava za urednicu	
3. ANALIZA SLUČAJA - UVREDE NA NACIONALNOJ OSNOVI	9-12
3.1. Uvrede na račun lidera URE	
3.1.1. Bez konteksta i relevantnih činjenica o spornom događaju	
3.1.2. Mržnja u komentarima čitalaca	
3.1.3. Teške optužbe za URU	
3.2. Ministarka vrijedja manjinske narode	
3.2.1. Bez uredničke ografe u odnosu na sporni sadržaj	
3.2.2. Bratić i manjine na meti uvreda čitalaca	
4. ANALIZA SLUČAJA - NAPAD RUSIJE NA UKRAJINU	12-14
4.1. Nema govora mržnje u uredničkom sadržaju etabliranih medija	
4.2. Napad na Ukrajinu izazvao intenzivnu raspravu u komentarima čitalaca	
4.3. Uvrede i poziv na nasilje na Fejsbuk stranici RTCG	
5. ANALIZA SLUČAJA - HAPŠENJE I POZIVI NA NASILJE	15
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	16
7. LITERATURA I IZVORI	17-18

1. UVOD

Dvogodišnja globalna kriza izazvana pandemijom kovid-19, napad Rusije na Ukrajinu, te unutrašnji turbulentni politički događaji, odrazili su se i na rad medija u Crnoj Gori. Posljednjih godina medijske kuće su se uz finansijske izazove i pad profesionalnih standarda, suočile s problemima zbog širenja dezinformacija, zapaljivog govora, ali i govora mržnje u javnoj komunikaciji. Sve je više etičkih izazova, koji od profesionalnih medija traže da dodatnu pažnju obrate na to kako izvještavaju o nedozvoljenom i zabranjenom govoru, da se jasno odrede u vezi s profesionalnom etikom i sa standardima.

Cilj ove kratke analize jeste da ukažemo na spornu praksu, bez donošenja konačnih ocjena o primjeni profesionalnih standarda, te da istaknemo važnost poštovanja etičkog kodeksa i zakona kod izvještavanja o uvredljivom, zapaljivom govoru i govoru mržnje. Fokus analize ograničen je na nekoliko slučajeva zabilježenih tokom prve polovine 2022, u kojima su različiti društveni i politički akteri ili grupacije bili meta uvreda na nacionalnoj, vjerskoj ili rodnoj osnovi.

Institutu za medije Crne Gore to je bila prilika da pažljivije sagleda jesu li novinari i mediji u Crnoj Gori dosljedni potpuno primjeni etičkih standarda te kako se odnose prema pravilima profesije kad izvještavaju o slučajevima širenja uvreda, zapaljivog govora i govora mržnje.¹

Istraživanje je urađeno u okviru projekta „Dijagnoza i terapija slobode izražavanja, govora mržnje i etničkih tenzija“, koji sprovode Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), IMCG i UL info, radi podizanja svijesti o štetnosti širenja uvredljivog govora, govora mržnje i dezinformacija.

Prateći izvještavanje medija obuhvaćenih analizom u prvoj polovini godine, u atmosferi pojačanih tenzija oko tranzicije vlasti, te globalne krize u vezi s napadom Rusije na Ukrajinu, istraživački tim Instituta za medije analizirao je nekoliko slučajeva koje je bilo potrebno izdvojiti i kritički sagledati u odnosu na etička načela kodeksa i pravnu praksu.

Da bismo dale odgovor na pitanje kako crnogorski onlajn mediji izvještavaju o tim slučajevima, naš istraživački tim identifikovao je važne slučajeve/događaje/incidente, koji su se događali od januara do juna 2022, protiv različitih političkih i društvenih aktera ili grupacija, a koji sadrže uvrede na nacionalnoj/vjerskoj/rodnoj osnovi ili za koje sumnjamo da sadrže elemente govora mržnje. U odabiru slučajeva za analizu akcenat je stavljen i na rodni aspekt odnosno rodno zasnovane uvrede i govor mržnje.

Slijedeći kriterijum relevantnosti analizirale smo sadržaj objavljen u četiri onlajn medija:

- tri etablirana²: Vijesti online, CdM i portal Radio-televizije Crne Gore (RTCG)

¹. Govor mržnje je termin koji se u užem smislu koristi za krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti, a u širem smislu kao oznaka za društveno neprihvatljiv javni govor koji širi predrasude, stigmatizuje i omalovažava pojedine društvene grupe, naročito manjinske i ranjive grupe.

². Etablirane medije definisemo kao medije koji su kroz dug period produkcije medijskog sadržaja postali relevantan izvor informacija i mjesto za raspravu o temama od javnog interesa. Mediji koji imaju značajnu publiku, uticaj i resurse. Za potrebe ove analize u tu kategoriju uvrstili smo portal Vijesti online, CDM i portal Radio-televizije Crne Gore (RTCG).

- portal In4s, koji nije evidentiran u registru medija Ministarstva kulture i medija, a u prethodnim istraživanjima prepoznat je kao medij koji širi dezinformacije i propagandu.

Za svaki odabrani slučaj o kojem su mediji izvještavali analizirale smo urednički sadržaj, te prateće komentare čitalaca. Pratile smo i objave analiziranih medija na njihovim nalozima na Fejsbuku, jer su u prethodnom istraživanju društvene mreže prepoznate kao kanali za širenje govora mržnje, dezinformacija i propagande. U takvim okolnostima novinari se suočavaju s izazovom kako etički izvještavati o uvredljivom govoru i govoru mržnje koje različiti društveni akteri koriste u komunikaciji na društvenim mrežama.

Osim domaćim pravom granice slobode izražavanja ustanovljene su međunarodnim standardima koji imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo. Međutim, svako ograničenje slobode govora mora se primijeniti restriktivno, odnosno svako miješanje u slobodu govora mora ispuniti određene uslove.

Na osnovu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima³, sloboda govora može se ograničiti ako su u pitanju interesi nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, da bi se spriječilo otkrivanje obaveštenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Uz to, Ustav Crne Gore⁴ i crnogorski zakoni zabranjuju širenje mržnje i netrpeljivosti po bilo kom osnovu. Za one koji podstiču na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe određene na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, Krivičnim zakonom propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁵ Krivični zakonik sadrži još nekoliko djela pod kojim se može podvesti govor mržnje, kao što je rasna i druga diskriminacija. To pitanje tretirano je i Zakonom o javnom redu i miru koji predviđa da će se onaj ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana.⁶

I Zakon o medijima zabranjuje objavljivanje informacija kojima se izražavaju ideje, tvrdnje i mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravduju: diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, političkog, vjerskog ili drugog uvjerenja, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje

3. Evropska konvencija o ljudskim pravima. Dostupno na <https://bit.ly/2WULrVW>. Pristupljeno: 21. 7. 2022.

4. Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanim riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore. Član 47. Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013).

U Crnoj Gori nema cenzure. Nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi: sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretku; očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore; sprečavanja propagiranja rata ili podstrekovanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Član 50. Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013). Dostupno na: <https://bit.ly/3zP5h2e>. Pristupljeno: 20. 6. 2022.

5. Član 370 Krivični zakonik Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25. 12. 2003, 013/04 od 26. 2. 2004, 047/06 od 25. 7. 2006, „Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27. 6. 2008, 025/10 od 5. 5. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 032/11 od 1. 7. 2011, 064/11 od 29. 12. 2011, 040/13 od 13. 8. 2013, 056/13 od 6. 12. 2013, 014/15 od 26. 3. 2015, 042/15 od 29. 7. 2015, 058/15 od 9. 10. 2015, 044/17 od 6. 7. 2017, 049/18 od 17. 7. 2018, 003/20 od 23. 1. 2020, 026/21 od 8. 3. 2021), Dostupno na: <https://bit.ly/2Y6bhHd>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

6. Član 19. Zakon o javnom redu i miru („Službeni list Crne Gore”, br. 064/11 od 29. 12. 2011, 056/20 od 15. 6. 2020), Dostupno na: <https://bit.ly/3zP5D94>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.⁷

Uz to, onlajn mediji su dužni ukloniti komentar koji predstavlja očigledno nezakonit sadržaj, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 60 minuta od saznanja o tome ili od dobijanja prijave od drugog lica da je u pitanju nezakonit sadržaj.⁸ Takođe, Zakonom o elektronskim medijima ne smije se audio-vizuelnom medijiskom uslugom podsticati mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orientacije.⁹ Ukoliko pravno lice emituje program koji ističe i podržava nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja, Zakonom je predviđena novčana kazna od 500,00 do šest hiljada eura.

Pitanje govora mržnje eksplisitno je tretirano i u smjernicama za načelo 4 Kodeksa novinara i novinarki Crne Gore gdje se navodi da mediji ne smiju objavljivati materijal koji bi izazvao širenje neprijateljstva i mržnje, te da moraju posebno voditi računa da ničim ne doprinesu širenju mržnje kad izvještavaju o događajima ili pojavama koji sadrže elemente mržnje.¹⁰ Kodeksom je propisano i da onlajn mediji trebaju definisati svoja interna pravila za komentare čitalaca u cilju izbjegavanja nezakonitog i neetičkog sadržaja, uz potpuno poštovanje slobode izražavanja.

U narednim poglavljima data je analiza nekoliko slučajeva, te preporuke za dono-sioce odluka, predstavnike medijske zajednice i civilnog sektora koje mogu biti osnova za njihove buduće akcije u oblasti sprečavanja širenja neprihvatljivog sadržaja i njegove prevencije.

2. ANALIZA SLUČAJA - VERBALNI NAPADI NA POLITIČARKE

2.1. UVREDE UPUĆENE VUKSANoviĆ-STANKoviĆ

Vrijeđanje žena, posebno žena aktivnih u političkom životu Crne Gore, nastavljeno je i u 2022. godini. Nakon izjave lidera srpskih radikalisa i haškog osuđenika Vojislava Šešelja na Televiziji Happy da su *Cetinjani saradnici okupatora i italijanska djeca jer su se Cetinjanke ku*vale s Italijanima*¹¹, poslanica Socijaldemokratske partije (SDP) Draginja Vuksanović-Stanković na Tvitru je odgovorila uvredama: *Etnički Hrvat, naturalizovani Srbin iz Bosne, presuđeni ratni zločinac, još hoće da dijeli istorijske i političke lekcije. Ogavni šovinista i velikosrpski fašista presuđen od strane Haga hoće da ponizi Crnogorce i Cetinjanke. Malo je mačku goveda glava. Ne vucite nas za jezik, jer znamo sve zakone koji su vjekovima važili u beogradskom pašaluku*

7. Član 36. Zakon o medijima („Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon. Dostupno na: <https://bit.ly/3DtV95U>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

8. Član 26. Zakon o medijima („Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon. Dostupno na: <https://bit.ly/3DtV95U>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

9. Član 48. Zakon o elektronskim medijima („Službeni list Crne Gore“, br. 046/10 od 6. 8. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 053/11 od 11. 11. 2011, 006/13 od 31. 1. 2013, 055/16 od 17. 8. 2016, 092/17 od 30. 12. 2017), Dostupno na: <https://bit.ly/3ARhvJ6>, Pristupljeno: 17. 6. 2022.

10. Kodeks novinara i novinarki Crne Gore. Dostupno na: <https://bit.ly/39DyF8k> Pristupljeno: 11. 6. 2022.

11. „Nove uvrede sa Hepija: Cetinje se k**vale s Italijanima“, CDM, 1. 1. 2022, Dostupno na <https://bit.ly/3oQwtej>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

Osmanskog carstva. I prestanite da vrijeđate Crnogorke. Cetinje je bilo slobodno i kad su se osmanski sultani ustoličavali u Beogradu. No, politički vampir Šešelj, neprijatelj Crne Gore, dakako ne može i ne smije viđeti sebe u ogledalu istine i života.¹² Šešelj je nakon toga na istoj televiziji kazao da je u ranoj mladosti Draginja Vuksanović - Stanković bila toliko promiskuitetna da je obećala da će se udati za svakog stotog muškarca s kojim je bila u seksualnim odnosima. Udalava se tri puta i spremila se da se uda četvrti put. Ja spremam knjigu pod naslovom montenegrinska kuća Draginja Vuksanović-Stanković.¹³

Ovaj slučaj izazvao je brojne osude institucija, političara i civilnog sektora koji su osudili Šešeljeve izjave i pozvali na gašenje TV Happy u Crnoj Gori. Agencija za elektronske medije (AEM) je zbog „podsticanja na mržnju, netrpeljivost i diskriminaciju prema pripadnicima crnogorske nacionalnosti“ ograničila emitovanje pojedinih sadržaja Televizije Happy na šest mjeseci.¹⁴

Analizirajući tekstove objavljene u periodu 4–11. januar u tri najposjećenija onlajn medija – dva etablirana (Vijesti online i CdM) i jednom desno orijentisanom (in4s), te na portalu RTCG, kao i komentare čitalaca i korisnika društvene mreže Fejsbuk uočeno je sljedeće:

2.1.1. SAOPŠTENJA I IZJAVE DOMINIRAJU U UREDNIČKOM SADRŽAU

Analizirani medij razlikovali su se u načinu izvještavanja o ovom slučaju i njihov se pristup kretao od prenošenja izjave, objavlivanja reakcija, do neobjavlivanja izjave i reakcija i odsustva kritičnog osvrta uredništva. Izjavu kojom je Šešelj podsticao na mržnju, netrpeljivost i diskriminaciju autentično su objavili portal Vijesti i CdM. Oni su objavili i reakcije različitih društvenih aktera koji su ukazali na sporni sadržaj, te informisali čitaoce o tome da su te riječi neprihvativi i indirektno se ogradili od spornog govora.¹⁵ S druge strane, na portalu RTCG i In4s moguće je pronaći samo reakcije Agencije za elektronske medije, te ostalih društvenih i političkih aktera koji su reagovali i osudili sporni sadržaj, ali izjavu lidera srpskih radikala nijesu prenosili čime su propustili da čitaocima informišu o svim relevantnim činjenicama. U uredničkom sadržaju tih medija dominirala su saopštenja partija i izjave političara koje su uglavnom preuzete s njihovih Twiter naloga, dok su na portalu CdM uočena dva članka prenesena iz drugih medija koji su se bavili fenomenom susbijanja govora mržnje u medijima. Iako su prenosili spornu izjavu i reakcije osude, analizirani mediji propustili su da čitaocima objasne širi kontekst, dok su urednici propustili da se komentarom dodatno ograde od sporne izjave, te da jasno ukažu na štetne posljedice govora mržnje i mizogini sadržaj Šešeljeve izjave.

2.1.2. UVREDE U KOMENTARIMA ČITALACA

Povodom tog slučaja u etabliranim medijima zabilježene su pojedinačne psovke i uvrede u komentarima čitalaca. To može značiti da administratori u etabliranim medijima s većom pažnjom filtriraju komentare o osjetljivim temama, na što ih

¹³. Dušević, Miraš, Šešelj nastavio s monstruoznim uvredama na račun Vuksanović-Stanković, CdM, 5. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

¹⁴. Tina Popović, Pojedine emisije TV Happy zabranjene u Crnoj Gori na šest mjeseci, Vijesti, 8. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

¹⁵. Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u četiri analizirana medija uspjele smo pronaći 69 tekstova koji su povezani sa slučajem vrijeđanja Crnogorki i Draginje Vuksanović-Stanković od strane Vojislava Šešelja, objavljenih u periodu od 4. januara do 11. januara 2022. Na portalu CdM online našli smo najviše tekstova (32), zatim na portalu RTCG (15), portalu Vijesti (15) i na portalu In4s (7).

obavezuje Zakon o medijima i što je propisano Kodeksom novinara i novinarki Crne Gore. U nekoliko spornih komentara koji su zabilježeni na portalima Vijesti online, CdM i na portalu RTCG, čitaoci su vrijeđali Vojislava Šešelja (*vreća buva, ne zna se ko mu je otac*). S druge strane, po broju neprihvatljivih komentara moglo bi se zaključiti da portal In4s ne filtrira komentare čitalaca. Na ovom mediju uočili smo niz uvreda koje čitaoci upućuju Crnogorcima i Crnogorkama (*ljubomorni srbamrci; majku vam ustašku srbamrzačku; da ih je nazvao starletama ne bi se uvrijedile*), te uvrede na račun Vuksanović-Stanković (*ludu Draginu je već odavno trebalo zatvoriti najmanje u Dobrotu na lječenje*).

2.1.3. TEŠKE RIJEČI U KOMENTARIMA NA FEJSBUKU

Analizirani mediji ne filtriraju komentare na svojim nalozima na društvenoj mreži Fejsbuk i time ostavljaju prostor korisnicima da dodatno šire uvrede. Tako su se na stranicama Vijesti, RTCG-a i CdM-a mogli vidjeti različiti uvrijedljivi komentari na račun Šešeljevog izgleda, ali i njegovog porijekla (*Krme ga pravilo, krme se rodilo; Tvoja majka je ku*va što je je**še Turci; kopile koje ne zna ko mu je otac; Valjda će i ovaj tovar go**na krepat do tad; Mrš govedo; ološu; Toliko je toksičan da ga ni rak nije mogao raznijeti*). Iako je i na In4s-u bilo komentara u kojima se vrijeđa Šešelj, bilo je i negativnih komentara onih koji nijesu podržali odluku AEM-a da se ukine program Happy TV na šest mjeseci (*Ko je zabranio, pas ga u gu**** naboo*).

Vrijeđanje poslanice Vuksanović-Stanković na društvenim mrežama analiziranih medija uočeno je i tokom februara 2022.¹⁶

2.2. VRIJEĐANJE SEKULOVIĆ, KRIVIČNA PRIJAVA ZA UREDNICU

I poslanica Demokratske partije socijalista (DPS) Dragica Sekulić bila je krajem marta meta seksističkih napada na društvenim mrežama i na pojedinim portalima. Sekulić je kritikovala tadašnjeg ministra ekonomskog razvoja Jakova Milatovića koji je mjere za unapređenje nataliteta u Crnoj Gori predstavio mitropolitu Srpske pravoslavne crkve (SPC) Joanikiju, uz obrazloženje da su „vjerske zajednice snažni partneri institucijama na ovom putu“. Sekulić je na Triteru napisala: *Možeš biti sve što želiš ali, ipak, ako izabereš da rodiš u određenoj opštini, dobićeš 500/1000 eura uz blagoslov popa... malo li je na ovu skupoću...*

Njen komentar prenio je portal Volim Podgoricu, pa onda i tekst objavio na svojoj Fejsbuk stranici što je rezultiralo nizom psovki, kletvi i uvreda na račun njenog privatnog i profesionalnog života (*A nema para koje bi tvoji uzeli da su znali u što ćeš da porasteš, ološu ženski grndi; Ti ga rađat nećeš; Kad bi bila svjesna koliko si bezdušna, odmah bi skočila u Moraču; Ne rađala se ni kod krvnika takva*).

Sekulićeva je podnijela krivičnu prijavu za rasnu i drugu diskriminaciju protiv urednice portala Volim Podgoricu Vesne Radojević, smatrajući da je bila dužna da naloži da se brišu sporni komentari na portalu, te da je autorskim tekstrom dodatno podstakla dalju diskriminaciju. S druge strane, Radojević je smatrala da krivična prijava protiv nje „nema apsolutno nikakve veze s govorom mržnje ili mizoginijom,

¹⁶ Vršilac dužnosti direktora OŠ „Marko Miljanov“ u Podgorici P. B. i nastavnice muzičkog iz OŠ u Baru, R. O. vrijeđali su Vuksanović-Stanković na Fejsbuk stranici dva onlajn medija. O tom slučaju izvještavali su samo portal CDM i Vijesti online. U njihovim objavima na portalima uočili smo zanemarljiv broj uvreda u komentarima, dok je na Fejsbuk stranici bilo mnogo neprihvatljivih izjava korisnika te društvene mreže što potvrđuje da analizirani mediji nedovoljno filtriraju komentare na društvenim mrežama.

koji joj se pokušavaju inputirati, već su isključivo pritisak na nezavisan medij i nju lično kao njegovog osnivača i urednicu".¹⁷

Osim krivične prijave koju je poslanica Sekulić podnijela, građanski aktivista Aleksandar Saša Zeković prijavio je policiji i Tužilaštvo 42 građana koji su, kako kaže, širili uvredljiv govor, govor mržnje i prijeteće poruke. Najveći broj je identifikovan i procesuiran kao prekršaj po osnovu kršenja Zakona o javnom redu i miru. Zeković je poručio da „Vlada kroz dijalog s medijskom zajednicom i civilnim društвom treba da pomogne svim medijskim portalima u podizanju odgovornosti za sadržaje koje generišu odnosno objavljaju korisnici“.¹⁸

Uz napomenu da je portal Volim Podgoricu analiziran samo indirektno i to kroz sporni slučaj, rekordan broj od 42 prijave za komentare čitalaca objavljene na tom mediju, pokazuje važnost hitne reakcije uredništva na zahtjeve za uklanjanje komentara, u skladu sa zakonskom obavezom i novinarskom etikom. Imajući u vidu brojne uvredljive, seksističke i mizogine komentare korisnika na nalogu Volim Podgoricu na društvenoj mreži Fejsbuk i ovaj slučaj otvara pitanje odgovornosti medija za takav sadržaj na navedenoj platformi.

Od četiri analizirana medija o ovom slučaju izvjestili su portali CdM i Vijesti online. Ovi mediji nijesu se detaljnije bavili slučajem. Takođe, nijesmo uočili objave na njihovim Fejsbuk nalozima. Analizirani mediji nijesu pokazali dovoljan senzibilitet prema ovom slučaju i propustili su priliku da se kroz urednički sadržaj kritički osvrnu na onlajn napade na žene iz javnog života, koje su meta mizoginih i seksističkih komentara, te da ukažu na obeshrabrujući uticaj takvih napada na njihov javni angažman.

3. ANALIZA SLUČAJA - UVREDE NA NACIONALNOJ OSNOVI

3.1. UVREDE NA RAČUN LIDERA URE

U jeku napete atmosfere povodom pada Vlade premijera Zdravka Krivokapića i formiranja manjinske vlade, pristalice tada vladajućih partija okupile su se ispred Radio-televizije Crne Gore kad je lider građanskog pokreta URA Dritan Abazović gostovao u programu te medijske kuće. Uz policijsku zaštitu Abazović se nakon emisije obratio okupljenim građanima, što je izazvalo niz uvreda i psovki, te usklik – *Neće nama Šiptari komandovati*. Analizirajući tekstove koji su tokom 21. i 22. januara objavljeni na portalima Vijesti online, CdM, In4s i na portalu RTCG, te komentare čitalaca i komentare korisnika društvene mreže Fejsbuk koji su povezani s objavljenim tekstovima uočeno je sljedeće:

3.1.1. BEZ KONTEKSTA I RELEVANTNIH ČINJENICA O SPORNOM DOGAĐAJU

Svi analizirani mediji izvještavali su o uvredama na nacionalnoj osnovi koje su okupljeni građani uputili lideru građanskog pokreta URA.¹⁹ Ti mediji su objavili sni-

¹⁷. Lasica, Danijela, „Ubi me prejaka riječ“, Institut za medije Crne Gore, 30. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3QJknQK>. Pristupano: 20. 6. 2022.

¹⁸. Portal Analitika, GI „21. maj“ prijavio govor mržnje, zatraženo uklanjanje uvredljivih komentara, 27. 3. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3HNcgP>, Pristupano: 23. 6. 2022

¹⁹. Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u ova četiri analizirana medija uspjele smo da pronađemo 41 tekst koji je povezan sa slučajem vrijedanja lidera URE Dritana Abazovića. Na portalu Vijesti online i portalu CdM objavljeno je po 13, portalu RTCG devet, a portalu In4s četiri teksta.

snimak incidenta, te reakcije različitih političkih i društvenih aktera koji su ukazali na to da je nedopustivo širenje uvreda na nacionalnoj osnovi. Oni, međutim, čitaocima nijesu ponudili širi kontekst i sve relevantne činjenice koje objašnjavaju izrečeno. U uredničkom sadržaju sva tri etablirana medija koja su izvještavala o ovom slučaju dominiraju izjave i saopštenja. U nekoliko slučajeva reakcije društvenih aktera koji su osuđivali spornu izjavu prenošene su direktno s društvenih mreža, bez dodatne uredničke obrade i konteksta.

Međutim, objavljuvajućem izjave bez političkog i pravnog konteksta, te kritičkog osvrta uredništva kojim se čitaocima jasno ukazuje na to da je u pitanju društveno neprihvatljiv sadržaj, može se doprinijeti daljem širenju uvreda i zapaljivog govora u komentarima čitalaca i na društvenim mrežama tih medija. U uredničkom sadržaju sva tri etablirana medija koja su izvještavala o ovom slučaju dominiraju izjave i saopštenja. U nekoliko slučajeva reakcije društvenih aktera koji su osuđivali spornu izjavu prenošene su direktno s društvenih mreža, bez dodatne uredničke obrade i konteksta. Analiza uredničkog sadržaja pokazala je da nijedan etablirani medij nije dodatno, kroz članak/prilog, rasvjetlio motive i pozadinu izgovorenog, niti prikazao različita mišljenja sagovornika i građanima ponudio objektivan prikaz tog problema.

Preispitivanjem uvredljivog i spornog govora, konteksta, motiva i ciljeva, mediji štite javni interes. Iako političari i javne ličnosti, imajući u vidu njihov uticaj u društvu, moraju trpjeti veći stepen kritike koliko god da su one žestoke, uvredljive i mrzičke, mediji su u obavezi da povuku granicu i ukažu na štetne posljedice govora koji širi predrasude, stigmatizuje i omalovažava manjinske narode.

3.1.2. MRŽNJA U KOMENTARIMA ČITALACA

U etabliranim medijima zabilježen je mali procenat spornog sadržaja, u odnosu na ukupan broj odobrenih komentara. To može značiti da su administratori ovih medija pažljivije filtrirali komentare o osjetljivim temama, što im nalaže i Zakon o medijima. Teške uvrede i komentari sa elementima mržnje na račun lidera URE dominirali su na portalu In4s (nesreća prodana; relaksirani izdajnik; kikirez; islamisti; balisti), što je u suprotnosti sa Zakonom o medijima i Kodeksom. Na protestima i u međusobnim medijskim raspravama predstavnici građanskog pokrate URA i funkcioneri Demokratske Crne Gore često su, govoreći jedni o drugima, koristili zapaljiv govor (izdaja; čuvaju fotelje; ne daju fotelje). Te poruke mogu se uočiti i u komentarima čitalaca u analiziranim portalima što pokazuje uticaj političara na javno mnjenje i kreiranje stavova njihovih birača.

3.1.3. TEŠKE OPTUŽBE ZA URU

Uvrede na nacionalnoj osnovi bile su česte i u komentarima korisnika na Fejsbuk nalozima analiziranih medija. Najviše uvreda za političara URE zabilježene su na Fejsbuk stranici portala In4s (*iskopa' se; izdajnici; smeće izdajničko; nula i prodana duša*).

3.2. MINISTARKA VRIJEĐA MANJINSKE NARODE

Na protestima protiv pada Vlade Zdravka Krivokapića, tadašnja ministarka prosvjete, kulture, nauke i sporta Vesna Bratić kazala je: Da li vrhuška SNP-a misli da su oni veći, bolji i časniji ljudi od Zdravka Krivokapića? *I da će oni s Draginjom Vuksanović -*

*Stanković i Damirom Šehovićem, Ervinom Ibrahimovićem, Fatmirom Đekom, Nikom Đeljošajem potpisati Temeljni ugovor.*²⁰ Bivša ministarka je spornu izjavu saopštila na jednom od protesta protivnika smjene Vlade čija je ona bila članica. Bratićkina izjava izazvala je oštru osudu opozicionih partija i građanskog pokreta URA navodeći da širi mržnju. Saopštenjem se oglasilo i Ministarstvo koje je tada vodila Bratić pojašnjavajući da cilj njene izjave nije bio da uvrijedi manjinske narode već da navede one koji su glasali protiv Zakona o slobodi vjeroispovijesti.²¹ Time se bavilo i nadležno tužilaštvo koje je smatralo da Bratić ovom izjavom nije izazvala rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju²², dok je Ombudsman ukazao na to da njena izjava „u ovakvim (političkim) okolnostima može da zvuči uvredljivo“ upozoravajući da bi u političkoj krizi političari trebalo da budu odgovorni kako ne bi došlo do ozbiljnih posljedica.²³

3.2.1. BEZ UREDNIČKE OGRADE U ODНОСУ НА SPОРНУ SADRŽAJ

Svi analizirani portalni izvještavali su s ovog protesta citirajući izjavu ministarke Bratić.²⁴ Takođe, Vijesti online, CDM i RTCG u kontinuitetu su objavljivali reakcije društvenih i političkih aktera koji su ukazivali na spornu izjavu. Međutim, sporna izjava objavljena je bez konteksta, te kritičkog osvrta uredništva kojim se čitaocima jasno ukazuje na to da je u pitanju neprihvatljiv sadržaj. Portal RTCG je objedinio reakcije različitih društvenih aktera, dok su portalni Vijesti online i CDM gotovo integralno prenosili pojedinačne izjave/saopštenja. Nije uočeno da su etablirani mediji dali detaljan osrvrt na rastući trend širenja neprihvatljivog govora niti su analizirali posljedice koje takve izjave mogu imati po društvo. U uredničkom sadržaju In4s primjetne su poruke podrške Bratić, te uvrede usmjerene ka društvenim i političkim akterima koji su osudili njenu izjavu (*srbomrački klub; crnogorske ustaše*). U ovom slučaju mediji su samo prenijeli spornu izjavu, bez ukazivanja na sve relevantne činjenice i kontekst.

3.2.2. BRATIĆ I MANJINE NA METI UVREDA ČITALACA

Najviše uvreda na račun Bratić bilo je na portalu CDM (*paklenica; bolesnica; bando četnička; žena je ciknula...*). U komentarima čitalaca Vijesti online bilo je pojedinačnih neprihvatljivih komentara na račun Bratić (*žena ima problem u glavi; nadam se da se ovakvi eksperimenti više neće dešavati; vi manjine, vi niste nikakvi prijatelji CG*), dok na portalu RTCG nijesu uočeni uvredljivi komentari o tadašnjoj ministarki. Na portalu In4s uočeni su komentari s elementima mržnje i diskriminišući komentari usmjereni protiv političkih aktera koji su kritikovali Bratić (*SDP i ostaloj fukari; neinteligentni brozoljubni komunjarski Srbin; Više mi je muka od prava manjina, sve veća prava imaju od nas đe to ima bez u CG; ima da ih deportujemo sve, pola u Split, pola u Anadoliju, cvijeće ustaško...*). Neprihvatljiv govor bio je prisutan na Fejsbuk stranicama svih analiziranih medija, što ukazuje na to da mediji nedovoljno admini-

20. Dragaš, Nikola, „Protest u Podgorici, prisustvovao i dio ministara; Spajić: DPS još nije pobijeđen do kraja”, Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/34LfF1>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

21. MPNKS: Bratić ni na kraj pameti nije bilo da vrijeđa manjine, nabrojani su političari..., Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.

22. Krsmanović, Kačuša, Tužiteljka smatra da Bratić nije širila govor mržnje, Pobjeda, 4. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3HMwLw8>, Pristupljeno: 23. 6. 2022.

23. Tomović, Predrag, Zbog govora ministarke Bratić, Ombudsman poziva političare na odgovornost, RSE, 24. 1. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3ycy3wa>, Pristupljeno: 23. 6. 2022.

24. Koristeći ključne riječi relevantne za ove događaje, u ova tri analizirana medija uspjele smo da pronađemo 33 teksta povezana sa spornom izjavom ministarke prosvjete, nauke, kulture i sporta Vesnom Bratić upućenoj predstavnicima manjinskih naroda, objavljena 23. i 24. januara 2022. Na portalu CdM našli smo najviše tekstova (12), zatim na portalima Vijesti online (9) i RTCG (9) i na portalu In4s (7).

striraju svoje naloge. Na stranici CdM-a uočeno je mnogo psovki i uvreda na račun Bratić (*za mene i mnoge si ološ; da imaš od obraza dala bi i sama ostavku i kući šerpu u ruke; smeće; debiluša iskarikirana...*). Manje uvreda uočeno je na nalogu portala Vijesti online. Međutim, zabilježen je niz međusobnih uvreda korisnika i zapaljivi govor što administratori ove Fejsbuk stranice treba da filtriraju. Uvrede su zabilježene i na Fejsbuk stranicama portala RTCG, a i portala In4s gdje se dominantno vrijedaju procrnogorski akteri.

4. ANALIZA SLUČAJA - NAPAD RUSIJE NA UKRAJINU

Od kraja februara crnogorski mediji svakodnevno su izvještavali o ruskom napadu na Ukrajinu. Za prvih sedam dana ruske invazije tri najposjećenija onlajn medija - dva etablirana (Vijesti online i CdM) i desno orijentisani portal In4s, te portal Javnog servisa objavili su preko 1.100 tekstova, ali je naš istraživački tim analizirao oko 20% tekstova koji su u ovim medijima objavljeni samo tokom prvog dana napada²⁵, kao i komentare čitalaca i korisnika društvenih mreža u vezi s objavljenim tekstovima. Predmet ovog istraživanja nije pristup koji su posmatrani mediji imali u načinu izvještavanja o ruskom napadu na Ukrajinu, već pokušaj da se sagleda je li u sadržajima analiziranih medija bilo spornog i uvredljivog govora o tako važnom događaju s globalnim posljedicama koji novinare stavlja pred ozbiljne etičke izazove. Pristupa medijima dotakli smo se samo u mjeri u kojoj smo mogli sagledati probleme u vezi s ciljem istraživanja.

4.1. NEMA GOVORA MRŽNJE U UREDNIČKOM SADRŽAJU ETABLIRANIH MEDIJA

U uredničkom sadržaju tri etablirana onlajn medija (Vijesti online, CdM i portal RTCG) prvog dana ruske invazije na Ukrajinu, 24. februara, nije objavljen ili prenesen sadržaj s elementima govora mržnje. Primjetno je neselektivno objavljivanje informacija s društvenih mreža i raznih izvora čime su mediji rizikovali da prenesu neprovjeren ili neautentičan sadržaj.

Etablirani mediji su prilikom izvještavanja, dominantno koristili izraz „napad na Ukrajinu“, „rat u Ukrajini“ i „agresija“, dok je In4s uglavnom govorio o „krizi u Ukrajinu“, što ukazuje na različit odnos uredništva prema ovom događaju s globalnim posljedicama.

In4s je dominantno objavljivao informacije medija iz Srbije i proruskih medija, i u nekoliko slučajeva su ismijavali političke i društvene aktere koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu. Portal Vijesti online dominatno je objavljivao izjave i saopštenja – crnogorskih vladajućih i opozicionih političara koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu i pozivali na mir i dijalog, te osude prozapadnih međunarodnih i regionalnih aktera. Na tom mediju pronašli smo četiri teksta u kojima je prenesena poruka ruskih aktera, među kojima i izjava ruskog predsjednika koji je opravdavao invaziju na Ukrajinu. Vijesti su prenosile informacije medija iz regionala (BBC na srpskom, N1, RTS, zatim Al Jazeera, Germanijak, Glas Amerike...), te mnogih svjetskih medija (Gardijan, Dojče vele). Najviše objava bazirano je na tvitovima do-

²⁵ Koristeći ključne riječi relevantne za ovaj događaj, u četiri analizirana medija uspjele smo pronaći tekstove koji su objavljeni tokom 24. februara. Na portalu Vijesti online i CdM našli smo po 58 tekstova, na portalu RTCG 47 i na portalu In4s 48.

mačih i međunarodnih aktera koji su preneseni bez dodatnog konteksta i uredničke obrade.

Tokom prvog dana izvještavanja i portal CdM je objavljivao saopštenja i izjave. To su dominantno bile pojedinačne poruke partija, pokreta i pojedinaca koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu. Izjave koje je prenosio ovaj mediji su poruke prozapadnih međunarodnih i regionalnih aktera, te stručnjaka za pitanje bezbjednosti iz Crne Gore i regionala. Na portalu CdM uočili smo i dva slučaja kad je prenesena poruka ruskog predsjednika Vladimira Putina, te predstavnika Kremlja. Izvor tog sadržaja su mediji iz regionala (Nova.rs i Klix). Osim izjava i saopštenja u kojima su poruke međunarodnih i domaćih zvaničnika, ambasada, političara, stranih novinara, nevladinih organizacija, kao i snimci iz Ukrajine, na portalu CdM pronašli smo i nekoliko članka na ovu temu i jedan komentar. Izvori informacija objavljenih na portalu CdM su raznovrsni. Od svjetskih i regionalnih agencija (Rojters, Hina), preko medija iz zemalja regionala (Nova.rs, 24sata.hr, Radio Sarajevo, Klix, Index, BBC Srbija, N1), do crnogorskih medija (Antena M, Gradska TV).

Vijesti online, CdM i RTCG dominantno su prenosili izjave s Tvitera bez dodatne uredničke obrade i konteksta. Kao posljedica neselektivnog prenošenja vijesti, portal RTCG je na dan napada objavio izjavu jednog od lidera Demokratskog fronta Nebojše Medojevića koja sadrži teoriju zavjere da će „stare kompromitovane i prevaziđene strukture kao što su UN, NATO, EU nestati i svijet će morati tražiti nove mehanizme regulisanja odnosa“.

Na portalu In4s postoje dvije rubrike „Ruski pogled“ i „Naša Srbija“ u kojima su dominantno objavljivane izjave i saopštenja međunarodnih aktera (predstavnici Rusije - Sergej Lavrov, Vladimir Putin, Igor Konašenkov, te funkcioneri iz Srbije Aleksandar Vučić i Ivica Dačić...) koji podržavaju Rusiju. Ovaj medij prenosio je i nekoliko reakcija domaćih političara koji su osuđivali invaziju na Ukrajinu. In4s je naslovima ismijavao procrnogorske političare koji su osuđivali invaziju npr. *Veteran s Belvedera* (Ranko Krivokapić) osudio 'komadanje' Ukrajine: *Znamo što je 'ruski mir i srpski svet'*; *'Pravno' potkovani Đukanović komentariše Rusiju i međunarodno pravo*; *Milo 'cvrkuće' u 'krilu' Rajzing Rajke: Amerika će nas braniti*.

Izvori informacija mahom su mediji i novinske agencije iz Srbije (B92, Tanjug, Telegraf, Novosti, RTS, Politika...), među kojima najčešće proruski Sputnjik. Tokom prvog dana izvještavanja o napadu na Ukrajinu, In4s je objavio i sumnjuvu informaciju pod naslovom „Glavnokomandujući oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi“. Izvor ove informacije i njenu tačnost nijesmo uspjeli dokazati. Tokom februara i marta lokalne platforme za borbu protiv dezinformacija (Raskrinkavanje i DFC) nekoliko objava In4s ocijenile su kao medijsku manipulaciju.²⁶

4.2. NAPAD NA UKRAJINU IZAZVAO INTENZIVNU RASPRAVU U KOMENTARIMA ČITALACA

Invazija Rusije na Ukrajinu podstakla je intenzivne rasprave čitalaca u analiziranim medijima u Crnoj Gori i na njihovim stranicama na društvenim mrežama. Tokom prvog dana na portalu Vijesti online nijesu uočeni pozivi na nasilje, ali jesu pojedi-

²⁶. Gardović, Jelena, Ruski narativi u interpretaciji crnogorskih portala, Raskrinkavanje.me, 28. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3xx9xTy>. Pristupljeno: 20. 6. 2022.
Digitalni forenzički centar, Dezinformacioni vertigo, 6. 4. 2022. Dostupno na: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Pristupljeno: 20. 6. 2022.

načni komentari kojima čitaoci opravdavaju postupke Rusije. U odnosu na broj odobrenih komentara, uočeni su pojedinačni slučajevi u kojima korisnici Putina nazivaju bolesnikom, te vrede na nacionalnoj osnovi (*dva najgora naroda su Rusi i Srbija*). Ni na portalu CdM nije uočen veliki broj neprihvatljivih komentara što ukazuje na to da su administratori komentare uz analizirane tekstove pažljivo moderirali. Zabilježeni su komentari čitalaca u kojima se vrijeđa predsjednik Rusije (*mali iskompleksirani KGB-ovac; špijun; bolesni pajac; svjetski zlikovac; iskompleksirani okupator; šizofreničar...*). Na portalu RTCG zabilježen je relativno mali broj spornih komentara čitalaca. Međutim, u komentarima dominira narativ da se *prvo treba osuditi američka i NATO agresija na Srbiju, Avganistan, Irak, Libiju, Siriju, Jemen, Somaliju, te da se nema pravo na moralne osude rata u Ukrajini kada nije osuđena agresija na SRJ*. Objavljujući tekst pod naslovom „Glavnokomandujući oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi²⁷ portal In4s podstakao je niz spornih komentara čitalaca. Čitaoci ovog medija vrijeđali su predsjednika Ukrajine Volodimira Zelenskog (*Ovaj blesan je odigrao mnogo uloga u Ruskim komedijama. U sve do jednoj je glumio budalu; lako je njemu biti smiren drogiranjem; promijeni dilera*), te predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića (*bitanga i probisvijet*) i ambasadorku SAD u Crnoj Gori Džudi Rajzing Rajnke (*spodobe; sotone satanističke*). U nekoliko slučajeva, na ovom portalu uočeni su i komentari koji pozivaju na rat ili opravdavaju nasilje u Rusiji (Rokaj, rokaj, neka se čuje i naš glas).

4.3. UVREDE I POZIVI NA NASILJE NA FEJSBUK STRANICI RTCG

Korisnici koji komentarišu objave analiziranih medija na Fejsbuku uglavnom relativizuju invaziju u Ukrajini i izražavaju podršku Rusiji. Lako to nije masovna pojava, na Fejsbuk stranici portala CdM bilo je pojedinačnih komentara čitalaca kojima se opravdava invazija (*srvaniće ih Rusija, a mi Srbija Kosovo*). Uočeno je da su čitaoci na portalu Vijesti i na Fejsbuk stranici tog medija u komentarima omalovažavali društvene aktere iz Crne Gore koji su osuđivali invaziju Rusije na Ukrajinu i time umanjivali ozbiljnost ove situacije (*e baš će tebe pitati; ti mu sugeriši možda te posluša; Jako si mi ti bitan u geopolitici. A makse kralju!; Ko tebe tjera da se izjašnjavaš o ovom pitanju?!*). Vrijeđanje crnogorskih političara koji su osuđivali invaziju na Ukrajinu i uvrede na nacionalnoj osnovi zabilježene su i na Fejsbuk stranici In4s. Tu su uočeni komentari u kojima korisnici opravdavaju rat ili pozivaju na nasilje (*Rokaj bez milosti zapadnjačke fašiste, a pogotovo Engleze i Čovjek (Putin) je legenda, radi u interesu svoje zemlje*). Sadržaj s portala In4s na Fejsbuk su često prenosile stranice „Ne u NATO“ i „Glas Moskve“. Čitaoci na stranici RTCG u komentarima na nalogu na društvenim mrežama pisali su psovke i uvrede i pozivali na nasilje. NATO su nazivali „zlikovcima i agresorima“, ukrajinsko rukovodstvo „nacistima“, Ruse „varvarima i eksploratorima“, a Putina „ološem nacističkim“. U komentarima na nalozima portala RTCG ima značajno više komentara podrške Rusiji nego osude rata u Ukrajini.

²⁷ „Glavnokomandujući Oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi“, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3Dhpqo>, Pristupano: 28. 3. 2022.

5. ANALIZA SLUČAJA - HAPŠENJE I POZIVI NA NASILJE

Izvještavanje o hapšenju bivše predsjednice Vrhovnog suda Crne Gore Vesne Medenice otvorilo je niz etičkih izazova pred novinarima i novinarkama, poput poštovanja pretpostavke nevinosti, prava na privatnost, uvredljivog govora i govora s elementima nasilja. S obzirom na cilj istraživanja, istraživački tim je izdvojio i kritički sagledao slučaj koji je sadržao probleme u primjeni profesionalnih standarda u vezi s uvredljivim i spornim govorom.

Tri dana nakon hapšenja bivše predsjednice Vrhovnog suda, sva četiri analizirana medija (CdM, In4s, RTCG, Vijesti) objavili su informaciju da je Vesna Medenica pokušala izvršiti samoubistvo. Dodatno, CdM je objavio izjavu predsjednika Udruženja novinara Tihomira Burzanovića sa TV Prve koji je kazao: „Vesna Medenica, s obzirom kakvo je zlo počinila u Crnoj Gori, i treba da se ubije, a ne da pokuša da se ubije, nego da se baš ubije.“ CdM je prenoseći ovaj sadržaj, uredničkom intervencijom ukazao da je takva izjava neprihvatljiva i „skandalozna“. Ova informacija je izazvala nekoliko spornih komentara na portalu CdM-a, protiv predsjednika Udruženja novinara (*srpski klerofašista i Trebalu bi i Putin da se ubije, pa neće*).

Analizirani mediji su informaciju o pokušaju samoubistva Medenice objavili bez zvanične potvrde. Pojedini s detaljima o povredi, koji nijesu nužno relevantni i od javnog interesa, a mogu narušiti ljudsko dostojanstvo. Iako je Medenica javna ličnost, čije je pravo na privatnost obrnuto srazmjerne društvenom uticaju, Kodeks novinara i novinarki poziva medije da i u tim slučajevima poštuju ljudsko dostojanstvo, a kod izvještavanja o samoubistvima – na krajnju pažnju i odmjerenost uz obavezu poštovanja prava privatnosti.

Uočljivo je da su etablirani mediji (Vijesti, CdM i RTCG) uložili napor da zaštite pravo na privatnost, pa su se pojedini odlučili na pojačanu predmoderaciju ili čak zabranu komentaranja osjetljivih informacija, što je dobra praksa u osjetljivim slučajevima. Tako na portalu Vijesti online i RTCG, ispod tekstova o pokušaju samoubistva, nijesu uočeni komentari čitalaca. Najviše uvreda i poziva na nasilje bilo je u komentarima čitalaca na portalu In4s (*Da se ubiješ, zemlja bi ti kosti izbacila; Šteta što nije uspjela u namjeri; Pokušaj ponovo i uspjećeš sigurno*).

Etablirani mediji su u ovom slučaju pokazali nejednak pristup prilikom administriranja spornog sadržaja u komentarima čitalaca na portalima i na svojim nalozima na društvenim mrežama koji su bili preplavljeni teškim uvredama, mizoginim sadržajem, pozivima na nasilje, a bilo je i primjera komentara koji sadrže govor mržnje. Tako je uz objave na portalu Vijesti bilo niz uvreda (*Žao mi je ogledala; Matora vještica; Kučka; Neka se ubije, to je zaslužila; Ne bojte se, neće grom u koprive*), kao i na nalozima portala RTCG i In4s (*Šta je spriječilo pa nije; Crkla do večeras; Neka reže sebe, dosta je druge rezala; Kakvo staklo, dajte joj nož ili dva metra konopa da se ne pati; Sotono, šta si radila treba da te nema*), na Fejsbuk stranici CdM korisnici su upućivali uvrede predsjedniku Udruženja novinara (*Splači no špijunska; Gmazuljan; Džukela*).²⁸

28. Skandalozna izjava predsjednika Udruženja novinara: Medenica trebalo da se ubije, CdM, 21. 4. 2022, Dostupno: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.

6. ZAKLJUČCI

Šestomjesečni monitoring četiri onlajn medija u Crnoj Gori pokazao je da u uredničkom sadržaju etabliranih medija nema primjera uvreda, zapaljivog govora i govora mržnje, dok u desno orijentisanom portalu In4s u naslovima i tekstovima može biti elemenata tog neprihvatljivog sadržaja.

Način izvještavanja ovih medija o šest slučajeva u kojima je prepoznat neki oblik spornog govora se razlikovao – od prenošenje izjave, objavljivanja reakcije i kritičkog osvrta uredništva, do neobjavljivanja izjave i reakcija i odsustva kritičkog osvrta uredništva.

Problem s kojim se suočavaju etablirani mediji jeste nedosljedna i potpuna primjena profesionalnih standarda.

U izvještavanju o spornom govoru često nedostaje objašnjenje šireg konteksta izrečenog, jasna i nedvosmislena urednička distanca i ograda od spornog govora. Mediji imaju edukativnu ulogu u podizanju svijesti građana i na raspolaganju su im različite forme kojima mogu ukazati na štetne posljedice uvredljivog govora i govora mržnje. Bez objašnjenja konteksta i svih relevantnih činjenica o motivima, razlozima izgovorenog, mediji rizikuju da budu produžena ruka neprihvatljivog govora. Javnost mora biti informisana, a mediji ne smiju prikrivati ono što je društveno relevantno niti marginalizovati određenu pojavu.

Stavljujući činjenice u relevantan kontekst, mediji smajuju mogućnost pojave uvredljivih i mrziteljskih komentara u rubrikama za komentarisanje na portalima i na svojim nalozima na društvenim mrežama.

Analiza spornih slučajeva ukazala je na to da su u pet od šest slučajeva na meti uvreda bile žene i pripadnici manjinskih naroda. U svojim izvještajima i analizama mediji su uglavnom propustili da ukažu na rastući trend uvredljivog i spornog govora prema navedenim društvenim grupama.

U odnosu na broj odobrenih komentara čitalaca na portalima, etablirani mediji postepeno unapređuju moderaciju, ali i dalje je primjetno zabrinjavajuće prisustvo spornog govora u komentarima.

Poseban izazov predstavljaju nalozi medija na društvenim mrežama na kojima se dodatno šire teške uvrede, psovke i govor mržnje. Mediji bi trebali razmotriti mogućnost da preuzimaju odgovornost za urednički sadržaj na svojim nalozima na društvenim mrežama te da internim pravilima propisu procedure za sprečavanje širenja uvredljivog govora i govora mržnje. Takva praksa nije nepoznata u profesionalnim i etabliranim medijima u regionu i u Evropi.

LITERATURA I IZVORI

PROPISE

- Kodeks novinara i novinarki Crne Gore, Dostupno na: <https://bit.ly/3mZiL7L>, Pristupljeno: 11. 6. 2022.
- Krivični zakonik Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25. 12. 2003, 013/04 od 26. 2. 2004, 047/06 od 25. 7. 2006, „Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27. 6. 2008, 025/10 od 5. 5. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 032/11 od 1. 7. 2011, 064/11 od 29. 12. 2011, 040/13 od 13. 8. 2013, 056/13 od 6. 12. 2013, 014/15 od 26. 3. 2015, 042/15 od 29. 7. 2015, 058/15 od 9. 10. 2015, 044/17 od 6. 7. 2017, 049/18 od 17. 7. 2018, 003/20 od 23. 1. 2020, 026/21 od 8. 3. 2021).
- Ustav Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 001/07 od 25. 10. 2007, 038/13 od 2. 8. 2013).
- Zakon o medijima („Sl. list CG”, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – dr. zakon).
- Zakon o javnom redu i miru („Službeni list Crne Gore”, br. 064/11 od 29. 12. 2011, 056/20 od 15. 6. 2020).
- Zakon o elektronskim medijima („Službeni list Crne Gore”, br. 046/10 od 6. 8. 2010, 040/11 od 8. 8. 2011, 053/11 od 11. 11. 2011, 006/13 od 31. 1. 2013, 055/16 od 17. 8. 2016, 092/17 od 30. 12. 2017).

ISTRAŽIVANJE, PUBLIKACIJE I ČLANCI

- Dragaš, Nikola, „Protest u Podgorici, prisustvovao i dio ministara; Spajić: DPS još nije pobijeđen do kraja“, Vijesti, 23. 1. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/34LfFi1>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Draginja Vuksanović-Stanković, U proceduri je i Rezolucija kojom se osuđuje agresija Rusije na Ukrajinu..., Triter, 4. 1. 2022, Dostupno: bit.ly/3gKHA3Y, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Dušević, M, „Šešelj nastavio s monstruoznim uvredama na račun Vuksanović-Stanković“, CdM, 5. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Digitalni forenzički centar, Dezinformacioni vertigo, 6. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3N0m8pD>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Gardović, Jelena, Ruski narativi u interpretaciji crnogorskih portala, Raskrinkavanje.me, 28. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3xx9x7y>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Glavnokomandujući Oružanih snaga Ukrajine: Rusi će se kupati u svojoj krvi, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3Dhzpqo>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.
- Lasica, Danijela, „Ubi me prejaka riječ“, Institut za medije Crne Gore, 30. 4. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3QJknQK>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Milo cvrkuće u krilu Rajzing Rajnke: Amerika će nas braniti, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3DhvjhU>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.

- MPNKS: Bratić ni na kraj pameti nije bilo da vrijeda manjine, nabrojani su političari..., Vijesti, 23. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Nove uvrede s Hepija: Cetinjanke se k**vale s Italijanima, CdM, 1. januar 2022, Dostupno na <https://bit.ly/3oQwtej>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Popović, Tina, „Pojedine emisije TV Happy zabranjene u Crnoj Gori na šest mjeseci, Vijesti, 8. januar 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Pristupljeno: 15. 2. 2022.
- Pravno potkovani Đukanović komentariše Rusiju i međunarodno pravo, In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3DfaBiV>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.
- Skandalozna izjava predsjednika Udruženja novinara: Medenica trebalo da se ubije, CdM, 21. 4. 2022, Dostupno: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Pristupljeno: 20. 6. 2022.
- Veteran s Belvedera osudio 'komadanje' Ukrajine: Znamo šta su 'ruski mir i srpski svet', In4s, 24. 2. 2022, Dostupno na: <https://bit.ly/3NsTqiw>, Pristupljeno: 28. 3. 2022.

Podgorica, jul 2022.

INSULTS AND HATRED IN MONTENEGRIN MEDIA

Results of semi-annual monitoring
of the content in online media

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

The analysis is part of the project "Diagnosis and Therapy of Freedom of Expression, Hate Speech and Ethnic Tensions" carried out by the NGO Centre for Democracy and Human Rights (CEDEM) in cooperation with partners, the NGO Media Institute of Montenegro (IMCG) and UL info, with the aim of raising awareness about the harmfulness of spreading offensive and hate speech and misinformation, and a more proactive approach to prevention in suppressing such forms of banned and illegal communication. The project is co-financed by the Ministry of Public Administration, Digital Society and Media. The analysis is the sole responsibility of the organisations implementing the project and does not necessarily reflect the views of the donors.

INSULTS AND HATE IN MONTENEGRIN MEDIA

Results of semi-annual monitoring of the content in established media

AUTHOR/RESEARCHER TEAM

Danica Kovacevic, Milica Bogdanovic, Teodora Djurnic, Vesna Rajkovic-Nenadic

EDITOR

Olivera Nikolic

PROOFREADER

Lida Vukmanovic - Tabas

TRANSLATION INTO ENGLISH

Vladimir Vulanovic

GRAPHIC DESIGN

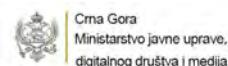
Maja Mirkovic

PUBLISHER

Montenegro Media Institute

Podgorica, July 2022

© Montenegro Media Institute and author

Media monitoring is part of the project "Diagnosis and Therapy of Freedom of Expression, Hate Speech and Ethnic Tensions" carried out by the NGO Centre for Democracy and Human Rights (CEDEM) in cooperation with partners, the NGO Media Institute of Montenegro (IMCG) and UL info. Project is financed by the European Union EIDHR programme and co-financed by the Ministry of Public Administration, Digital Society and Media.

CONTENTS

1. INTRODUCTION	4-6
2. CASE ANALYSIS - VERBAL ATTACKS ON WOMEN POLITICIANS	6-9
2.1. Insults against Vuksanovic - Stankovic	6
2.1.1. Announcements and statements dominate the editorial content	7
2.1.2. Insults in readers' comments	8
2.1.3. Harsh words in Facebook comments	8
2.2. Insults against Sekulic, criminal complaint against editor	8
3. CASE ANALYSIS - NATIONALITY BASED INSULTS	9-12
3.1. Insults against URA leader	10
3.1.1. Missing context and relevant facts about the disputed event	10
3.1.2. Hate in readers' comments	11
3.1.3. Grave accusations against URA	11
3.2. Minister insults minorities	11
3.2.1. Editors didn't distance themselves from the disputed content	12
3.2.2. Bratic and minorities targeted by readers' insults	12
4. ANALIZA SLUČAJA - NAPAD RUSIJE NA UKRAJINU	12-14
4.1. There is no hate speech in the editorial content of established media	13
4.2. The attack on Ukraine caused an intense discussion in readers' comments	14
4.3. Insults and calls to violence on the RTCG Facebook page	15
5. CASE ANALYSIS - ARRESTS AND CALLS TO VIOLENCE	15-16
6. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	16-17
7. LITERATURE AND SOURCES	18-19

1. INTRODUCTION

The two-year global crisis caused by the Covid-19 pandemic, Russia's attack on Ukraine, and internal turbulent political events also affected the work of the media in Montenegro. In addition to financial challenges and a decline in professional standards, media houses have faced the problems of spreading misinformation, inflammatory speech, and hate speech in public communication in recent years. There are more and more ethical challenges that require professional media to pay extra attention to the way they report on illegal and prohibited speech and to have a clear position on professional ethics and standards.

The aim of this short analysis is to point out controversial practices, without making final judgments about the application of professional standards, and to highlight the importance of respecting the code of ethics and the law when reporting on offensive, inflammatory and hate speech. The focus of the analysis is limited to several cases recorded during the first half of 2022, in which various social and political actors or groups were the target of insults on grounds of nationality, religion or gender.

It was an opportunity for the Media Institute of Montenegro to take a closer look at whether journalists and the media in Montenegro are consistent with the full application of ethical standards and how they treat the rules of the profession when reporting on cases of spreading insults, inflammatory speech and hate speech.¹

The research was carried out within the project "Diagnosis and Therapy of Freedom of Expression, Hate Speech and Ethnic Tensions" carried out by the Centre for Democracy and Human Rights (CEDEM), IMCG and UL info, with the aim of raising awareness about the harmfulness of spreading offensive and hate speech and misinformation.

Accompanying the reporting with the analysis of the observed media in the first half of the year, in an atmosphere of heightened tensions around the transition of power, and the global crisis related to Russia's attack on Ukraine, the research team of the Media Institute analysed several cases that needed to be singled out and critically viewed in relation to ethical principles of the code and legal practice.

In order to answer the question of how Montenegrin online media report on these cases, our research team has identified important cases/events/incidents that occurred in the period from January to June 2022, against different political and social actors or groups, which contain insults on a national/religious/gender basis or which we suspect contain elements of hate speech. In the selection of cases for analysis, the emphasis was placed on the gender aspect, that is, gender-based insults and hate speech.

Applying the criterion of relevance, the content published in four online media was analysed:

¹ Hate speech is a term used in a narrower sense for the criminal offense of inciting national, racial and religious hatred and intolerance, and in a broader sense as a label for socially unacceptable public speech that spreads prejudice, stigmatizes and belittles certain social groups, especially minorities and vulnerable groups.

- three established media² Vijesti online, CdM and the portal of the Radio and Television of Montenegro (RTCG)
 - on the In4s portal as well, which is not registered in the media registry of the Ministry of Culture and Media, and through earlier research it was recognised as a medium that spreads misinformation and propaganda.

For each selected case reported by the media, we analysed the editorial content and accompanying comments from readers. We also monitored the posts of the analysed media on their Facebook accounts, because in previous research, social networks were recognised as channels for spreading hate speech, misinformation and propaganda. In such circumstances, journalists face the challenge of how to ethically report on offensive speech and hate speech used by various social actors in communication on social networks.

The limits of freedom of expression, apart from domestic law, are established by international standards that take precedence over national legislation. However, any limitation of freedom of speech must be applied restrictively, that is, any interference with freedom of speech must meet certain conditions.

Based on Article 10 of the European Convention on Human Rights³, freedom of speech may be restricted due to the interests of national security, territorial integrity or public safety, to prevent disorder or crime, to protect health or morals, to protect the reputation or rights of others, to prevent the disclosure of information received in confidence or to preserve the authority and impartiality of the judiciary.

Along with this, the Constitution⁴ the laws of Montenegro as well prohibit the spread of hatred and intolerance on any basis. For those who incite violence or hatred against a group or a member of a group determined on the basis of race, skin colour, religion, origin, state or national affiliation, the Criminal Code prescribes a prison sentence of six months to five years.⁵ The Criminal Code contains several other acts under which hate speech can be classified, such as racial and other discrimination. This issue is also dealt with by the Law on Public Order and Peace, which stipulates that anyone who insults another in a public place by speech, inscription, sign or in any other way on the basis of national, racial or religious affiliation, ethnic origin or other personal characteristic, will be punished for misdemeanour with a fine of €250 to €1,500 or a prison sentence of up to 60 days.⁶

-
- 2. We define established media as media that, through a long period of media content production, have become a relevant source of information and a place for discussion on topics of public interest. Media that have a significant audience, influence and resources. For the purposes of this analysis, we included the Vijesti online portal, CDM and the Radio and Television of Montenegro (RTCG) portal in this category.
 - 3. European Convention on Human Rights. Available at <https://bit.ly/2WULrVW>. Accessed: 21 July 2022
 - 4. Everyone has the right to freedom of expression by speech, written word, image or other means. The right to freedom of expression can only be limited by another's right to dignity, reputation and honor and if public morality or security of Montenegro is threatened. Article 47, Constitution of Montenegro ("Official Gazette of Montenegro", No. 001/07 of 25 October, 2007, 038/13 of 2 August, 2013). There is no censorship in Montenegro. The competent court can prevent the dissemination of information and ideas through means of public information only if it is necessary for the purpose of: preventing calls for the violent overthrow of the order established by the Constitution; preserving the territorial integrity of Montenegro; preventing the propagation of war or incitement to violence or the commission of a criminal act; preventing the propagation of racial, national and religious hatred or discrimination. Article 50 of the Constitution of Montenegro ("Official Gazette of Montenegro", no. 001/07 of 25 October, 2007, 038/13 of 2 August, 2013). Available at: <https://bit.ly/3zP5h2e>. Accessed: 6/20/2022.
 - 5. Article 370 of the Criminal Code of Montenegro ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", no. 070/03 of 25 December 2003, 013/04 of 26 February 2004, 047/06 of 25 July 2006, "Official Gazette of Montenegro", No. 040/08 of 27 June 2008, 025/10 of 5 May 2010, 073/10 of 10 December 2010, 032/11 of 1 July 2011, 064/11 of 29 December 2011, 040/13 from 13 August 2013, 056/13 from 6. December 2013, 014/15 from 26 March 2015, 042/15 from 29 July 2015, 058/15 from 9 October 2015, 044/17 of 7 June 2017, 049/18 of 17 June 2018, 003/20 of 23 January 2020, 026/21 of 3 August 2021). Available at: <https://bit.ly/2Y6bhHd>. Accessed: 6/20/2022.
 - 6. Article 19. Law on Public Order and Peace ("Official Gazette of Montenegro", No. 064/11 of 29 December 2011, 056/20 of 15 June 2020). Available at: <https://bit.ly/3zP5D94>. Accessed: 6/20/2022.

The Law on Media as well prohibits the publication of information that expresses ideas, claims and opinions that cause, spread, incite or justify: discrimination, hatred or violence against a person or group of persons because of their personal characteristics, political, religious or other beliefs, xenophobia, racial hatred, anti-Semitism or other forms of hatred based on intolerance, including intolerance expressed in the form of nationalism, discrimination and hostility against minority people and other minority national communities.⁷

In addition, online media are obliged to remove a comment that represents clearly illegal content, without delay, and no later than within 60 minutes of learning about it or receiving a report from another person that the content is illegal.⁸ Also, according to the Law on Electronic Media, audio-visual media services may not incite hatred or discrimination on the basis of race, ethnicity, skin colour, gender, language, religion, political or other belief, national or social origin, property status, union membership, education, social position, marital or family status, age, health condition, disability, genetic inheritance, gender identity or sexual orientation.⁹ The law implies a fine of €500 to €6,000 for a legal entity if it broadcasts a program that highlights and supports violence, drug addiction or other types of criminal behaviour.

The issue of hate speech is explicitly treated in the guidelines for principle 4 of the Code of Journalists of Montenegro, where it is stated that the media must not publish material that would cause the spread of hostility and hatred, and that it must take special care not to contribute to the spread of hatred in any way when reporting on events or phenomena that contain elements of hatred.¹⁰ The Code also stipulates that online media should define their own internal rules for readers' comments aimed at avoiding illegal and unethical content, with full respect for freedom of expression.

In the following chapters, we will present the analysis of several cases, as well as recommendations for decision-makers, representatives of the media community and the civil sector, which can serve as the basis for their future actions in the area of preventing the spread of unacceptable content and its prevention.

2. CASE ANALYSIS - VERBAL ATTACKS ON WOMEN POLITICIANS

2.1. INSULTS AGAINST VUKSANOVIC - STANKOVIC

Insulting women, especially those who are active in the political life of Montenegro, continued in 2022. After the statement of the leader of Serbian radicals and Hague convict Vojislav Seselj on Happy TV that "*the people of Cetinje are collaborators of the occupiers and Italian children because the women of Cetinje who*ed with the Italians*"¹¹, Member of Parliament of the Social Democratic Party (SDP) Draginja Vuksanovic - Stankovic responded with insults on Twitter: "*Ethnic Croat, naturalised*

7. Article 36. Law on Media ("Official Gazette of Montenegro", No. 46/2010, 40/2011 - Dr. Law, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 and 82/2020 - Dr. law. Available at: <https://bit.ly/3Dtv95U>. Accessed: 17 June 2022.

8. Article 26. Law on Media ("Official Gazette of Montenegro", No. 46/2010, 40/2011 - Dr. Law, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 and 82/2020 - Dr. law. Available at: <https://bit.ly/3Dtv95U>. Accessed: 17 June 2022.

9. Article 48. Law on Electronic Media ("Official Gazette of Montenegro", No. 046/10 of 6 August 2010, 040/11 of 8 August 2011, 053/11 of 11 November 2011, 006/13 of 31 January 2013, 055/16 of 17 August 2016, 092/17 of 30 December 2017). Available at: <https://bit.ly/3ARhvJ6>. Accessed: 17 June 2022.

10. The Code of Journalists of Montenegro. Available at: <https://bit.ly/39DvF8k>. Accessed: 11 June 2022.

11. "New insults from Hepi TV: Cetinje women who*ed with Italians", CDM, 01/01/2022, Available at <https://bit.ly/3oQwtej>, Accessed: 2 February 2022.

*Serb from Bosnia, convicted war criminal, still wants to give historical and political lessons. A despicable chauvinist and Great Serbian fascist judged by The Hague wants to humiliate Montenegrins and Cetinje women. Talk about biting of more than one can chew. Don't get us started, because we know all the laws that have been valid for centuries in the Belgrade Pashaluk of the Ottoman Empire. And stop insulting Montenegrin women. Cetinje was free even when the Ottoman sultans were enthroned in Belgrade. However, the political vampire Seselj, the enemy of Montenegro, certainly cannot and dares not see himself in the mirror of truth and life.*¹² After that, Seselj said on the same television that "in her early youth, Draginja Vuksanovic-Stankovic was so promiscuous that she promised to marry every hundredth man with whom she had had sexual relations." She has been married three times and is about to marry a fourth time. I am preparing a book entitled *Montenegrin Wh*re Draginja Vuksanovic-Stankovic*".¹³

This case caused numerous condemnations from institutions, politicians and the civil sector, who condemned Seselj's statements and called for the shutdown of TV Happy in Montenegro. The Agency for Electronic Media (AEM) has limited the broadcasting of certain contents of Happy television for six months due to "incitement to hatred, intolerance and discrimination against members of the Montenegrin nationality".¹⁴

Analysing the texts that were published in the period from January 4 to 11 in the three most visited online media - two established (Vijesti online and CdM) and one right-oriented (IN4S), and on the RTCG portal, as well as comments from readers and users of the social network Facebook, we observed the following:

2.1.1. ANNOUNCEMENTS AND STATEMENTS DOMINATE THE EDITORIAL CONTENT

The analysed media differed in the way they reported on this case and their approach ranged from reporting the statement, publishing reactions, to not publishing the statement and reactions and the absence of a critical editorial review. The statement by which Seselj incited hatred, intolerance and discrimination was authentically published by the portals Vijesti and CdM. They also published the reactions of various social actors who pointed out the disputed content, and informed the readers that these words were unacceptable and indirectly distanced themselves from the disputed speech.¹⁵ On the other hand, on the RTCG and IN4S portals, it is possible to find only the reactions of the Agency for Electronic Media and other social and political actors who reacted and condemned the disputed content, but they did not broadcast the statement of the leader of the Serbian radicals, thus failing to inform the readers about all the relevant facts. The editorial content of these media was dominated by announcements by parties and statements by politicians, which were mostly taken from their Twitter accounts, while on the CdM portal, two articles transferred from other media were observed that dealt

12. Draginja Vuksanovic-Stankovic, The resolution condemning Russia's aggression against Ukraine is also in the procedure, Twitter, 4 January, 2022, Available: bit.ly/3gKHA3Y, Accessed: 15 February, 2022.

13. Dusevic, Miras, Seselj continued with monstrous insults against Vuksanovic-Stankovic, CDM, 5/1/2022, Available at: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Accessed: 15 February 2022

14. Tina Popovic, Some shows of TV Happy banned in Montenegro for six months, Vijesti, January 8, 2022, Available at: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Accessed: February 15, 2022

15. Using keywords relevant to these events, in these four analysed media we were able to find 69 texts related to the case of insulting a Montenegrin woman and Draginja Vuksanovic-Stankovic by Vojislav Seselj, published in the period from January 4 to January 11, 2022. we found the most texts on the CDM online portal (32), followed by the RTCG portal (15), the Vijesti portal (15) and the IN4S portal (7).

with the phenomenon of suppressing hate speech in the media. Although they reported the disputed statement and reactions to the condemnation, the analysed media failed to explain the wider context to the readers, while the editors failed to further distance themselves from the disputed statement with a comment, and to clearly point out the harmful consequences of hate speech and the misogynistic content of Seselj's statement.

2.1.2. INSULTS IN READERS' COMMENTS

In this case, individual swear words and insults were recorded in the comments of readers in the established media. This may mean that administrators in established media more carefully filter comments on sensitive topics, as required by the Law on Media and prescribed by the Code of Journalists of Montenegro. In several controversial comments recorded on the Vijesti online, CdM and RTCG portals, readers insulted Vojislav Seselj ("a bag of fleas, he doesn't know who his father is"). On the other hand, by the number of unacceptable comments, it could be concluded that the IN4S portal does not filter readers' comments. On this medium, we noticed a series of insults directed at Montenegrins by readers ("jealous Serb-haters", "Ustasha Serb-hating motherfu***rs", "if he had called them starlets, they wouldn't have been offended"), and insults against Vuksanovic-Stankovic ("crazy Draginja should have been locked up at least in Dobrota for treatment a long time ago").

2.1.3. HARSH WORDS IN FACEBOOK COMMENTS

The analysed media do not filter comments on their accounts on the social network Facebook and thus leave room for users to spread insults further. Thus, on the pages of Vijesti, RTCG and CdM, one could see various offensive comments about Seselj's appearance, as well as his origin ("Pig fathered him, pig got born", "Your mother is a bitch that was fu**ed by Turks", "a bastard who doesn't know who his father is", "I guess this load of sh*t will drop dead by then", "Shoo, cattle", "Scum", "It's so toxic that even cancer couldn't have finished him up"). Although there were comments insulting Seselj on IN4s, there were also negative comments from those who did not support AEM's decision to cancel the Happy TV program for six months ("Whoever banned it, may a dog fu*k them in the a**"). Insulting MP Vuksanovic-Stankovic on the social networks of analysed media was also observed during February 2022.¹⁶

2.2. INSULTS AGAINST SEKULIC, CRIMINAL COMPLAINT AGAINST EDITOR

Dragica Sekulic, a deputy of the Democratic Party of Socialists (DPS), was also the target of sexist attacks on social networks and certain portals at the end of March. Sekulic criticised the then Minister of Economic Development, Jakov Milatovic, who introduced measures to improve the birth rate in Montenegro and presented it to the Metropolitan of the Serbian Orthodox Church (SPC) Jaonikije, with the explanation that "*religious communities are strong partners of the institutions on this path*".¹⁷ Sekulic wrote on Twitter: "You can be anything you want, but, still, if you choose to give birth in a certain municipality, you will receive 500/1000 euros, with

¹⁶. Acting director of Marko Miljanov primary school in Podgorica, P.B. and music teacher from primary school in Bar, R.O. insulted Vuksanovic-Stankovic on the Facebook page of two online media. Only CdM portal and Vijesti online reported on this case. In their posts on the portals, we noticed a negligible number of insults in the comments, while on the Facebook page there were a number of unacceptable statements by users of this social network, which confirms that the analysed media do not sufficiently filter comments on social networks.

priest's blessing... isn't that generous in these sparse times..."

Her comment was reported by the portal Volim Podgoricu, and then published the text on its Facebook page, which resulted in a series of profanity, curses and insults regarding her private and professional life ("And there is no money that your people would have taken if they knew what you would grow into, you ugly scumbag of a woman", "You will not be giving birth any time soon", "If you were aware of how heartless you were, you would have immediately jumped into Moraca", "I wouldn't wish a daughter like that born even to my worst enemy").

Sekulic filed a criminal complaint for racial and other discrimination against the editor of the portal Volim Podgorica, Vesna Radojevic, considering that she was obliged to order the deletion of controversial comments on the portal, and that she additionally incited further discrimination with her own text. On the other hand, Radojevic believed that the criminal complaint against her "had absolutely nothing to do with hate speech or misogyny, which they were trying to blame her for, but only represented pressure on an independent media and her personally as its founder and editor".¹⁸

In addition to the criminal complaint filed by MP Sekulic, civil activist Aleksandar Sasa Zekovic reported to the police and the Prosecutor's Office 42 citizens who, he says, spread offensive and hate speech and threatening messages. The largest number was identified and prosecuted as a misdemeanour based on violation of the Law on Public Order and Peace. Zekovic said that "through dialogue with the media community and civil society, the government should help all media portals take responsibility for the content generated or published by users".¹⁹

With a note that the Volim Podgoricu portal was analysed only indirectly through a disputed case, the record number of 42 applications for reader comments published on that medium, shows the importance of the editorial team's immediate reaction to requests to remove comments, in accordance with legal obligations and journalist ethics. Bearing in mind the numerous offensive, sexist and misogynistic comments of users on the Volim Podgoricu account on the Facebook social network, this case also raises the question of the media's responsibility for such content on the aforementioned platform.

Out of the four analysed media, the CdM and Vijesti online portals reported on this case. These media did not deal with the case in detail. Also, we did not see any posts on their Facebook accounts. The analysed media did not show sufficient sensitivity towards this case and missed the opportunity to critically reflect on online attacks on women from public life, who are the target of misogynistic and sexist comments, and to point out the discouraging impact of such attacks on their public engagement through editorial content.

¹⁷. Lasica, Danijela, "Too strong a word killed me", Media Institute of Montenegro, 30 April, 2022. Available at: <https://bit.ly/3QJknQK>. Accessed: 20 June 2022.

¹⁸. Portal Analitika, Civic Initiative May 21 reported hate speech, requested removal of offensive comments, 27.03.2022, Available at: <https://bit.ly/3HNcghP>, Accessed: 23 June 2022.

¹⁹. Using keywords relevant to these events, in these four analyzed media we managed to find 41 texts that are related to the case of insulting URA leader Dritan Abazovic. 13 articles were published on the Vijesti online portal and the CdM portal, 9 on the RTCG portal, and four on the IN4S portal.

3. CASE ANALYSIS - NATIONALITY BASED INSULTS

3.1. INSULTS AGAINST URA LEADER

In the midst of a tense atmosphere regarding the fall of Prime Minister Zdravko Krivokapic's government and the formation of the minority government, supporters of the then ruling parties gathered in front of the Radio-Television of Montenegro, while the leader of the civil movement URA Dritan Abazovic was a guest on the program of that media house. With police protection, Abazovic addressed the gathered citizens after the show, which caused a series of insults and curses, and the exclamation - "Shiptars will not be ordering us around". Analysing the texts that were published on the Vijesti online, CdM, IN4S portals and on the RTCG portal, on 21 and 22 January, as well as the comments of readers and the comments of users of the Facebook social network related to the published texts, the following was observed:

3.1.1. MISSING CONTEXT AND RELEVANT FACTS ABOUT THE DISPUTED EVENT

All the analysed media reported on nationality based insults that the gathered citizens addressed to the leader of the URA Civic Movement.²⁰ These media published a video of the incident, and the reactions of various political and social actors who pointed out that it is unacceptable to spread nationality based insults. These media, however, did not offer readers a wider context and all the relevant facts that explain what was said. The editorial content of all three established media that reported on this case is dominated by statements and announcements. In several cases, the reactions of social actors who condemned the disputed statement were transmitted directly from social networks, without additional editorial processing and context.

However, the publication of a statement without a political and legal context, and a critical editorial review that clearly indicates to readers that it is socially unacceptable content, can contribute to the further spread of insults and inflammatory speech in the comments of readers and on the social networks of these media. The editorial content of all three established media that reported on this case is dominated by statements and announcements. In several cases, the reactions of social actors who condemned the disputed statement were transmitted directly from social networks, without additional editorial processing and context. The analysis of the editorial content showed that no established media, through an article/addition, shed light on the motives and background of what was said, nor presented the different opinions of interlocutors and offered the citizens an objective presentation of this problem.

By questioning offensive and controversial speech, its context, motives and goals, the media protect the public interest. Although politicians and public figures, bearing in mind their influence in society, must suffer a greater degree of criticism, no matter how fierce, offensive and hateful they are, the media is obliged to draw a line and point out the harmful consequences of speech that spreads prejudices, stigmatises and belittles minority peoples.

²⁰. Dragas, Nikola, "Protest in Podgorica, attended by some ministers; Spajic: DPS has not yet been completely defeated", Vijesti, 23 January 2022, Available at: <https://bit.ly/34LfFi1>, Accessed: 15 February 2022.

3.1.2. HATE IN READERS' COMMENTS

In the established media, a small percentage of disputed content was recorded, compared to the total number of approved comments. This may mean that the administrators of these media have more carefully filtered comments on sensitive topics, as required by the Media Act. Severe insults and comments with elements of hatred towards the leader of the URA dominated the IN4S portal ("miserable sell-out", "relaxed traitor", "pipsqueak", "Islamists", "ballists"), which is contrary to the Law on Media and the Code. At protests and in mutual media debates, representatives of the URA civic movement and officials of Democratic Montenegro often used the incendiary language of "betrayal", "guarding positions", "holding on to positions", when talking about each other. Those messages could also be seen in the comments of readers in the analysed portals, which shows the influence of politicians on public opinion and the formation of the attitudes of their voters.

3.1.3. GRAVE ACCUSATIONS AGAINST URA

Insults on a national basis were also frequent in the comments of users on the Facebook accounts of the analysed media. The most insults against the URA politician were recorded on the Facebook page of the IN4S portal ("may your entire line extinguish", "traitors", "treasonous trash", "zero and a sellout").

3.2. MINISTER INSULTS MINORITIES

At the protests against the fall of Zdravko Krivokapic's government, the then Minister of Education, Culture, Science and Sports Vesna Bratic said - "Does the leadership of the SNP think that they are bigger, better and more honourable than Zdravko Krivokapic? And that they will sign the Fundamental Agreement with Draginja Vuksanovic-Stankovic and Damir Sehovic, Ervin Ibrahimovic, Fatmir Djeka, Nik Djeljosaj".²¹ The former minister made the disputable remark at one of the protests against the dismissal of the government of which she was a member. Bratic's statement provoked sharp condemnation from the opposition parties and the URA Civic Movement, stating that it spreads hatred. The ministry that was headed by Bratic at the time, also issued a statement clarifying that the goal of her statement was not to offend minority peoples, but to name those who voted against the Law on Freedom of Religion.²² This was also addressed by the competent prosecutor's office, which considered that Bratic did not cause racial, national and religious hatred with this statement.²³, while the Ombudsperson pointed out that her statement "in these (political) circumstances can sound offensive", warning that in a political crisis, politicians should be responsible in order to avoid serious consequences.²⁴

²¹. MPNKS: Bratic never thought of insulting minorities, politicians were named..., Vijesti, 23 January 2022, Available at: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Accessed: 15 February 2022

²². Krsmanovic, Kacusa, Prosecutor believes that Bratic did not spread hate speech, Pobjeda, February 4, 2022. Available at: <https://bit.ly/3HMwLv8>. Accessed: 23 June 2022.

²³. Tomovic, Predrag, Because of Minister Bratic's speech, the ombudsman calls politicians to account, RSE, January 24, 2022. Available at: <https://bit.ly/3ycy3wa>. Accessed: 23 June 2022.

²⁴. Using keywords relevant to these events, in these three analyzed media we managed to find 33 texts that are related to the controversial statement of the Minister of Education, Science, Culture and Sports Vesna Bratic addressed to representatives of minority nations from January 23 to 24, 2022. On the portal CdM we found the most texts (12), followed by Vijesti online portals (9) and RTCG (9) and the IN4S portal (7).

3.2.1. EDITORS DIDN'T DISTANCE THEMSELVES FROM THE DISPUTED CONTENT

All analysed portals reported on this protest quoting Minister Bratic's statement.²⁵ Also, Vijesti online, CdM and RTCG continuously published the reactions of social and political actors who pointed to the controversial statement. However, the statement in question was published without context, and without a critical editorial review, which would clearly indicate to readers that it is unacceptable content. The RTCG portal combined the reactions of various social actors, while the Vijesti online and CDM portals almost integrally transmitted individual statements/announcements. It was not observed that the established media gave a more detailed review of the growing trend of spreading unacceptable speech, nor did they analyse the consequences that such statements can cause in society. In the editorial content of IN4S, messages of support for Bratic and insults directed at social and political actors who condemned her statement ("Serb-hating club", "Montenegrin Ustashas") are noticeable. In this case, the media only reported the controversial statement, pointing out all relevant facts and context.

3.2.2. BRATIC AND MINORITIES TARGETED BY READERS' INSULTS

Most of the insults against Bratic were on the CDM portal ("hell fiend", "a sicko", "Chetnik scum", "the woman clearly lost it"...). In the comments of the readers of Vijesti online, there were individual unacceptable comments about Bratic ("the woman has a problem in her head... I hope such experiments will not happen again", "you minorities, you are no friends of Montenegro"), while on the RTCG portal they were not observed offensive comments about the then minister. On the IN4S portal, comments with elements of hatred and discriminatory comments directed against political actors who criticized Bratic ("SDP and other scumbags", "non-intelligent Broz-loving commie Serb", "I'm getting sicker and sicker of the rights of minorities, they have more rights than us, where else can one see this but in Montenegro", "We will deport them all, half to Split, half to Anatolia, Ustasha flowers"...). Unacceptable speech was present on the Facebook pages of all analysed media, which indicates that the media do not administer their accounts sufficiently. On the CdM page, a series of swear words and insults were observed against Bratic ("for me and for many, you are scum, if you had any dignity, you would resign yourself and go home to be a housewife", "garbage", "grotesque moron"...). Fewer insults were observed on the account of the Vijesti online portal. However, a series of mutual insults between users and incendiary speech were recorded, which the administrators of this Facebook page should filter. Insults were also recorded on the Facebook pages of the RTCG portal and the IN4S portal, where pro-Montenegro actors are dominantly insulted.

4. CASE ANALYSIS - RUSSIAN ATTACK ON UKRAINE

Since the end of February, Montenegrin media have been reporting daily on the Russian attack on Ukraine. In the first seven days of the Russian invasion, the three most visited online media - two established ones (Vijesti online and CdM) and the right-wing IN4S portal and the Public Service portal published over 1,100 articles,

²⁵ Using keywords relevant to this event, we were able to find articles that were published during February 24 in the four analyzed media. We found 58 texts each on the Vijesti online and CDM portals, 47 on the RTCG portal and 48 on the IN4S portal.

but our research team analysed about 20% of the articles in these media published only during the first day of the attack²⁶, as well as the comments of readers and users on social networks that are connected to the published texts. The subject of this research is not the approach that the observed media had in the way of reporting on the Russian attack on Ukraine, but an attempt to see if there was any contentious and offensive speech about such an important event with global consequences in the contents of the analysed media, which puts journalists before serious ethical challenges. We touched on access to the media only to the extent to which we could see problems related to the goal of the research.

4.1. THERE IS NO HATE SPEECH IN THE EDITORIAL CONTENT OF ESTABLISHED MEDIA

In the editorial content of three established online media (Vijesti online, CdM and portal RTCG), on the first day of the Russian invasion of Ukraine on 24 February, no content with elements of hate speech was published or transmitted. Noticeable is the indiscriminate publication of information from social networks and various sources, with which the media risked transmitting unverified or inauthentic content.

When reporting, the established media dominantly used the terms "attack on Ukraine", "war in Ukraine" and "aggression", while IN4S mainly spoke about the "crisis in Ukraine", which indicates the different attitude of the editorial staff towards this event with global consequences.

IN4S dominantly published information from Serbian media and pro-Russian media, and in several cases ridiculed political and social actors who condemned Russia's invasion of Ukraine. The Vijesti online portal predominantly published statements and announcements - from Montenegrin ruling and opposition politicians who condemned Russia's invasion of Ukraine and called for peace and dialogue, as well as condemnations of pro-Western international and regional actors. On this medium, we found four texts that conveyed the message of Russian actors, including the statement of the Russian president justifying the invasion of Ukraine. The news conveyed information from media from the region (BBC in Serbian, N1, RTS, then Al Jazeera, Germanijak, Voice of America...), and many international media (Guardian, Deutsche Welle). Most of the announcements were based on tweets from domestic and international actors, which were transmitted without additional context and editorial processing.

The CdM portal too published announcements and statements during the first day of reporting. These were predominantly individual messages from parties, movements and individuals who condemned Russia's invasion of Ukraine. The statements conveyed by this media are messages from pro-Western international and regional actors, as well as security experts from Montenegro and the region. On the CdM portal, we noticed two cases when a message from Russian President Vladimir Putin and a representative of the Kremlin was transmitted. The source of this content is regional media (Nova.rs and Klix). In addition to statements and announcements containing messages from international and domestic officials, embassies, politicians, foreign journalists, non-governmental organisations, as

²⁶. Gardovic, Jelena, Russian narratives in the interpretation of Montenegrin portals, Raskrinkavanje.me, April 28, 2022. Available at: <https://bit.ly/3xx9x7y>. Accessed: 20 June 2022.
Digital Forensic Center, Disinformation Vertigo, April 6, 2022. Available at: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Accessed: 20 June 2022.

well as videos from Ukraine, we also found several articles on this topic and one comment on the CdM portal. The sources of information published on the CdM portal are diverse. From world and regional agencies (Reuters, Hina), through media from the countries of the region (Nova.rs, 24sata.hr, radio Sarajevo, Klix, Index, BBC Serbia, N1), to Montenegrin media (Antena M, Gradska TV).

Vijesti online, CdM and RTCG dominantly transmitted statements from Twitter without additional editorial processing and context. As a consequence of the indiscriminate reporting of the news, on the day of the attack, the RTCG portal published a statement by one of the leaders of the Democratic Front (DF), Nebojsa Medojevic, containing a conspiracy theory that "old, compromised and outdated structures such as the UN, NATO and EU will disappear and the world will have to look for new mechanisms for the regulation of relations".

On the IN4S portal, there are two columns, "Russian View" and "Our Serbia", in which the statements and announcements of international actors (representatives of Russia - Sergey Lavrov, Vladimir Putin, Igor Konashenkov, and officials from Serbia Aleksandar Vucic and Ivica Dacic...) who support Russia. This media also reported several reactions of domestic politicians who condemned the invasion of Ukraine. IN4S used headlines to mock pro-Montenegrin politicians who condemned the invasion, e.g. "Veteran from Belveder (Ranko Krivokapic) condemned "dismemberment" of Ukraine: We know what "Russian peace and Serbian world" are, "Legally savvy Djukanovic comments on Russia and international law", "Milo is "chirping" in Rising Reinke's "lap": America will defend us".

The sources of information are mainly Serbian media and news agencies (B92, Tanjug, Telegraf, Novosti, RTS, Politika...), among which the most common is the pro-Russian Sputnik. During the first day of reporting on the attack on Ukraine, IN4S also published dubious information under the title "Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: Russians will bathe in their own blood". We have not been able to prove the source of this information and its accuracy. During February and March, local platforms for combating disinformation (Debunking and DFC) evaluated several IN4S posts as media manipulation.²⁷

4.2. THE ATTACK ON UKRAINE CAUSED AN INTENSE DISCUSSION IN READERS' COMMENTS

Russia's invasion of Ukraine prompted intense discussions among readers in the analysed media in Montenegro and on their pages on social networks. During the first day, no calls to violence were observed on the Vijesti online portal, but there were individual comments in which readers justified Russia's actions. In relation to the number of approved comments, individual cases were observed in which users call Putin a "sick person", and nationality based insults ("Russians and Serbs are the two worst nations"). Not a large number of unacceptable comments were observed on the CdM portal either, which indicates that the administrators carefully moderated the comments along with the analysed texts. Readers' comments insulting the President of Russia ("little complex-ridden KGB thug", spy, sick clown, world class villain, complex-ridden occupier, schizophrenic...") were recorded. The RTCG portal recorded a relatively small number of controversial comments from readers. However, the comments are dominated by the narrative that "first the

²⁷ "Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: Russians will bathe in their own blood", IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3Dhzpqo>, Accessed: 28 March 2022

American and NATO aggression against Serbia, Afghanistan, Iraq, Libya, Syria, Yemen, Somalia should be condemned" and that "there is no right to morally condemn the war in Ukraine when the aggression against SRJ is not condemned". The IN4S portal, publishing a text entitled "Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: Russians will bathe in their own blood" prompted a series of controversial comments from readers. Readers of this media insulted the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyy (*"This idiot played many roles in Russian comedies. He played a fool in all of them"*, *"It's easy for him to calm down with drugs"* *"Find another drug dealer"*), and the President of Montenegro, Milo Djukanovic (*"scumbag and lowlife"*) and the US ambassador to Montenegro, Judy Rising Reinke (*"monsters"*, *"Satanist devils"*). In several cases, comments calling for war or justifying violence in Russia were also observed on this portal (*"Give it to 'em, let our voice be heard"*).

4.3. INSULTS AND CALLS TO VIOLENCE ON THE RTCG FACEBOOK PAGE

Users who comment on the posts of the analysed media on Facebook generally relativize the invasion in Ukraine and express support for Russia. Although it is not a mass phenomenon, on the Facebook page of the CDM portal there were individual comments from readers justifying the invasion (*"Russia will crush them, and we, the Serbs, will crush Kosovo"*). It was observed that readers on the Vijesti portal and on the Facebook page of this medium in their comments belittled social actors from Montenegro who condemned Russia's invasion of Ukraine and thereby minimised the seriousness of this situation (*"yeah, they will ask you"*, *"suggest that to him, maybe he listens to you"*, *"You're a really important factor in geopolitics. Get outta here, dude!"*, *"Who is forcing you to declare your view on this issue?!"*...). Insulting Montenegrin politicians who condemned the invasion of Ukraine and nationality based insults on were also recorded on the IN4S Facebook page. There were comments in which users justify war or call for violence (*"Wipe out without mercy Western fascists, especially the English"* and *"The man (Putin) is a legend, he acts in the interest of his country"*). Content from the IN4S portal was often uploaded to Facebook by the pages "No to NATO" and "Voice of Moscow". Readers on the RTCG page wrote swear words and insults and called for violence in the comments on the social media account. They called NATO "villains and aggressors", the Ukrainian leadership "Nazis", Russians "barbarians and exploiters", and Putin "Nazi scum". In the comments on the accounts of the RTCG portal, there are significantly more comments in support of Russia than condemnation of the war in Ukraine.

5. CASE ANALYSIS - ARRESTS AND CALLS TO VIOLENCE

Reporting on the arrest of the former president of the Supreme Court of Montenegro, Vesna Medenica, opened up a series of ethical challenges for journalists, such as respect for the presumption of innocence, the right to privacy, offensive and violent speech. Considering the goal of the research, the research team singled out and critically examined a case that contained problems in the application of professional standards related to offensive and controversial speech.

Three days after the arrest of the former president of the Supreme Court, all four

28. CdM, Scandalous statement of the president of the Association of Journalists: Medenica should have been killed, 21 April .2022, Available: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Accessed: 20 June 2022

analysed media (CDM, IN4S, RTCG, Vijesti) published the information that Vesna Medenica tried to commit suicide. In addition, CdM published the statement of the president of the Association of Journalists, Tihomir Burzanovic, from TV Prva, who said, "Vesna Medenica, given the evil she committed in Montenegro, should kill herself, not only try to kill herself, but really kill herself." CdM, conveying this content, indicated, through editorial intervention, that such a statement is unacceptable and "scandalous". This information caused several controversial comments on the CdM portal, against the president of the Association of Journalists ("Serbian cleric-fascist" and "Putin should also kill himself, but he won't").

The analysed media published the information about Medenica's suicide attempt without official confirmation. Individuals with details of injuries, which are not necessarily relevant and of public interest, and can violate human dignity. Although Medenica is a public figure, whose right to privacy is inversely proportional to social influence, the Journalist Code calls on the media to respect human dignity in these cases as well, and when reporting on suicides, to be extremely careful and measured with the obligation to respect the right to privacy.

It is noticeable that the established media (Vijesti, CdM and RTCG) have made an effort to protect the right to privacy, so some have decided on increased pre-moderation or even a ban on commenting on sensitive information, which is a good practice in sensitive cases. Thus, on the Vijesti online and RTCG portals, no readers' comments were noticed under the texts about the suicide attempt. The most insults and calls to violence were in the comments of readers on the IN4S portal ("*If you killed yourself, the earth would vomit out your bones*", "*It's a shame that she didn't succeed in her intention*", "*Try again and you'll succeed for sure*").

In this case, the established media showed an unequal approach when administering controversial content in readers' comments on portals and on their accounts on social networks, which were flooded with serious insults, misogynistic content, calls to violence, and there were also examples of comments containing hate speech. Thus, along with the posts on the Vijesti portal, there were a number of insults ("*I feel sorry for the mirror*", "*Old witch*", "*Bitch*", "*Let her kill herself, she deserved it*", "*Fear not, lightning doesn't strike nettles*"), such as and on the orders of the RTCG and IN4S portals ("*What prevented it, so it didn't*", "*May you drop dead by nightfall*", "*Let her cut herself, she has cut enough others*", "*What kind of glass, give her a knife or two meters of rope so she doesn't suffer*", "*Satan, what have you been doing, you should be gone*"), on the Cdm Facebook page, users directed insults at the president of the Association of Journalists ("*Spy slime*", "*Reptile*", "*Dog*").

6. CONCLUSIONS

The six-month monitoring of four online media in Montenegro showed that the editorial content of established media has no examples of insults, inflammatory speech and hate speech, while the right-wing portal IN4S may contain elements of this unacceptable content in its titles and texts.

The manner in which these media reported on the six cases, in which some form of controversial speech was recognised, differed - from reporting the statement,

publishing the reaction and critical editorial review, to not publishing the statement and reactions and the absence of critical editorial review.

The problem facing the established media is the inconsistent and incomplete application of professional standards.

Reporting on disputable speech often lacks an explanation of the broader context of what was said, a clear and unambiguous editorial distance from the disputable speech. The media have an educational role in raising the awareness of citizens and have various forms at their disposal to point out the harmful consequences of offensive and hateful speech. Without explaining the context and all relevant facts about the motives and reasons for what was said, the media risk being the extended arm of unacceptable speech. The public must be informed, and the media must not cover up what is socially relevant or marginalise a certain phenomenon.

By putting the facts in a relevant context, the media reduce the possibility of offensive and hateful comments in the comment sections on portals and on their accounts on social networks.

The analysis of disputed cases indicated that in five out of six cases the target of insults were women and members of minority nations. The media mostly failed to point out the growing trend of offensive and controversial speech towards these social groups in their reports and analyses.

In relation to the number of approved comments from readers on portals, established media are gradually improving moderation, but the presence of controversial speech in comments is still noticeably confusing.

A special challenge is presented by media accounts on social networks, where serious insults, curses and hate speech are further spread. The media should consider taking responsibility for editorial content on their social network accounts, and internal rules should prescribe procedures to prevent the spread of offensive speech and hate speech. Such practice is not unknown in professional and established media in the region and Europe.

LITERATURE AND SOURCES

REGULATIONS

- Journalist Code of Montenegro Available at: <https://bit.ly/3mZiL7L> Accessed: 11 June 2022.
- Criminal Code of Montenegro ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", No. 070/03 of 25 December 2003, 013/04 of 26 February 2004, 047/06 of 25 July 2006, "Official Gazette of Montenegro ", No. 040/08 of 27 June 2008, 025/10 of 5 May 2010, 073/10 of 10 December 2010, 032/11 of 1 July 2011, 064/11 of 29 December 2011, 040/13 from 13 August 2013, 056/13 from 6 December 2013, 014/15 from 26 March 2015, 042/15 from 29 July 2015, 058/15 from 9 October 2015, 044/17 of 6 July 2017, 049/18 of 17 July 2018, 003/20 of 23 January 2020, 026/21 of 3 August 2021).
- Constitution of Montenegro ("Official Gazette of Montenegro", no. 001/07 of 25 October 2007, 038/13 of 2 August 2013).
- Media Act ("Official Gazette of Montenegro", no. 46/2010, 40/2011 - other laws, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 and 82/2020 - other laws).
- Law on Public Order and Peace ("Official Gazette of Montenegro", No. 064/11 of 29 December 2011, 056/20 of 15 June 2020).
- Law on Electronic Media ("Official Gazette of Montenegro", No. 046/10 of 6 August 2010, 040/11 of 8 August 2011, 053/11 of 11 November 2011, 006/13 of 31 January 2013, 055/16 from 17 August 2016, 092/17 from 30 December 2017).

RESEARCH, PUBLICATIONS AND ARTICLES

- Dragas, Nikola, "Protest in Podgorica, attended by some ministers; Spajic: DPS has not yet been completely defeated", Vijesti, 23 January 2022, Available at: <https://bit.ly/34LfFi1>, Accessed: 15 February 2022.
- Draginja Vuksanovic-Stankovic, The resolution condemning Russia's aggression against Ukraine is also in the procedure, Twitter, 4 January, 2022, Available: bit.ly/3gKHA3Y, Accessed: 15 February, 2022.
- Dusevic, Miras, Seselj continued with monstrous insults against Vuksanovic-Stankovic, CDM, 5/1/2022, Available at: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Accessed: 15 February 2022
- Digital Forensic Center, Disinformation Vertigo, April 6, 2022. Available at: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Accessed: 20 June 2022.
- Gardovic, Jelena, Russian narratives in the interpretation of Montenegrin portals, Raskrinkavanje.me, April 28, 2022. Available at: <https://bit.ly/3xx9x7y>. Accessed: 20 June 2022.
- "Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: Russians will bathe in their own blood", IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3Dhzpqo>, Accessed: 28 March 2022.
- Lasica, Danijela, "Too strong a word killed me", Media Institute of Montenegro, 30 April, 2022. Available at: <https://bit.ly/3QJknQK>. Accessed: 20 June 2022.

- Milo is "chirping" in Rising Reinke's "lap": America will defend us, IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3DhvjhU>, Accessed: 28. 3.2022.
- MPNKS: Bratic never thought of insulting minorities, politicians were named..., Vijesti, 23 January 2022, Available at: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Accessed: 15 February 2022.
- "New insults from Happy TV: Cetinje women who*ed with Italians", CDM, 01/01/2022, Available at <https://bit.ly/3oQwtej> , Accessed: 2 February 2022.
- Popovic, Tina, Some shows of TV Happy banned in Montenegro for six months, Vijesti, January 8, 2022, Available at: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Accessed: February 15, 2022.
- Legally savvy Djukanovic comments on Russia and international law, IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3DfaBiV>, Accessed: 28.03.2022.
- CdM, Scandalous statement of the president of the Association of Journalists: Medenica should have been killed, 21 April 2022, Available: <https://bit.ly/3N2Flqx> , Accessed: 20 June 2022.
- Veteran from Belveder (Ranko Krivokapic) condemned "dismemberment" of Ukraine: We know what "Russian peace and Serbian world" are, IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3NsTqiw> , Accessed: 28.03.2022.

Podgorica, July 2022.

FYERJET DHE URREJTJA NË MEDIAT MALAZEZE

Rezultatet e monitorimit gjashtëmujor
të përbajtjes në mediat online

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I JAVNU PRAVU

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Analiza është pjesë e projektit "Diagnoza dhe terapia e lirisë së shprehjes, gjuhës së urrejtjes dhe tensioneve etnike" të realizuar nga Qendra për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut (CEDEM) në bashkëpunim me partnerët, Institutin për Media të Malit të Zi dhe UL info, me synim për të rritur ndërgjegjësimin për dëmshmërinë e përhapjes së gjuhës fyese e të urrejtjes dhe dezinformatave, dhe për një qasje më proaktive për parandalimin dhe eliminimin e formave të tilla të komunikimit të palejuar dhe të paligjshëm. Projekti është bashkëfinancuar nga Ministria e Administratës Publike, Shoqërisë Digitale dhe Mediave. Analiza është përgjegjësi vetëm e organizatave që e realizojnë projektin dhe nuk reflekton detyrimisht qëndrimet e donatorëve.

FYERJET DHE URREJTJA NË MEDIAT MALAZEZE

Rezultatet e monitorimit gjashtëmujor të përbajtjes në mediat online

EKIPI AUTORIALO-KËRKIMOR

Danica Kovaçeviq, Milica Bogdanovic, Teodora Gjurniq, Vesna Rajkoviq-Nenadiq

REDAKTOR

Olivera Nikoliq

LEKTOR

Lida Vukmanovic-Tabash

PËRKTHIMI NË GJUHËN SHQIPE

Mustafa Canka

DIZAJNI GRAFIK

Maja Mirkoviq

BOTUES

Instituti për Media i Malit të Zi

Podgoricë, korrik 2022.

© Instituti për Media i Malit të Zi dhe autorja

Projekat finansira
Evropska unija

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I JUDICAJA PRAVA

Crna Gora

Ministarstvo javne uprave,
digitalnog društva i medija

Analiza është pjesë e projektit "Diagnoza dhe terapia e lirisë së shprehjes, gjuhës së urrejtjes dhe tensioneve etnike" të realizuar nga Qendra për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut (CEDEM) në bashkëpunim me partnerët, Institutin për Media të Malit të Zi dhe UL info, me synim për të rritur ndërgjegjësimin për dëmshmërinë e përhapjes së gjuhës fyese e të urrejtjes dhe dezinformatave, dhe për një qasje më proaktive për parandalimin dhe eliminimin e formave të tilla të komunikimit të palejuar dhe të paligjshëm. Projekti është finansuar nga Unioni Evropian si dhe ashkëfinancuar nga Ministria e Administratës Publike, Shoqërisë Digitale dhe Mediave. Analiza është përgjegjësi vetëm e organizatave që e realizojnë projektin dhe nuk reflekton detyrimisht qëndrimet e donatorëve.

PËRMBAJTJA

1. HYRJE	4-6
2. ANALIZA E RASTIT - SULME VERBALE NDAJ POLITIKANEVE FEMRA	7-10
2.1. Fyerjet ndaj Vuksanovic - Stankovic	7
2.1.1. Kumtesat dhe deklaratat mbizotërojnë në përmbajtjen redaksionale	7-8
2.1.2. Fyerjet në komentet e lexuesve	8
2.1.3. Fjalë të rënda në komentet në Facebook	8
2.2. Fuerja e Sekuliqes, kallëzim penal kundër redaktorit	9-10
3. ANALIZA E RASTIT - FYERJE NË BAZA ETNIKE	10-12
3.1. Fyerje ndaj kreut të URA-së	10
3.1.1. Pa kontekst dhe fakte relevante për ngjarjen e diskutueshme	10-11
3.1.2. Urrejtja në komentet e lexuesve	11
3.1.3. Akuza të rënda ndaj URA-së	11
3.2. Minister insults minorities	11
3.2.1. Pa distancim redaksional për përmbajtjen e diskutueshme	12
3.2.2. Bratiq dhe pakicat në shënjestrën e fyerjeve të lexuesve	12
4. ANALIZA E RASTIT - SULMI I RUSISË NË UKRAINË	13-15
4.1. Nuk ka gjuhë të urrejtjes në përmbajtjen redaksionale të mediave të etabluara	13-14
4.2. Sulmi ndaj Ukrainës shkaktoi diskutime intensive në komentet e lexuesve	14-15
4.3. Fyerje dhe thirrje për dhunë në faqen e RTCG në Facebook	15
5. ANALIZA E RASTIT - ARRESTIMI DHE THIRRJE PËR DHUNË	16
6. KONKLUZIONET DHE REKOMANDIMET	17
7. LITERATURA DHE BURIMET	18-19

1. HYRJE

Kriza globale dyvjeçare e shkaktuar nga pandemia Covid-19, sulmi i Rusisë ndaj Ukrainës dhe trazirat e brendshme politike ndikuan edhe në punën e mediave në Mal të Zi. Përveç sfidave financiare dhe rënies së standardeve profesionale, shtëpitë mediatike janë përballur me problemet e përhapjes së dezinformative, gjuhës ndezëse, por edhe gjuhës së urrejtjes në komunikimin publik gjatë viteve të fundit. Gjithnjë e më shumë po shtohen sfidat etike, të cilat kërkojnë që mediat profesionale t'i kushtojnë vëmendje më të madhe mënyrës se si raportojnë për gjuhën e paligjshme dhe të ndaluar, të përcaktohen qartë ndaj etikës dhe standardeve profesionale.

Qëllimi i kësaj analize të shkurtër është të vërë në dukje praktikat e diskutueshme, pa bërë vlerësimë përfundimtare për zbatimin e standardeve profesionale, dhe të theksojë rëndësinë e respektimit të kodit të etikës dhe ligjit gjatë raportimit për gjuhën fye, ndezëse dhe të urrejtjes. Fokusi i analizës është i kufizuar në disa raste të regjistruala gjatë gjysmës së parë të vitit 2022, në të cilat aktorë apo grupe të ndryshme shoqërore dhe politike ishin shënjestë e fyerjeve në baza etnike, fetare apo gjinore.

Ishë një mundësi për Institutin për Media të Malit të Zi që të shikonte më nga afër nëse gazetarët dhe mediat në Mal të Zi i qëndrojnë konsekuent zbatimit të plotë të standardeve etike dhe se sa ato respektojnë rregullat e profesionit kur raportojnë për rastet e përhapjes së fyerjeve, gjuhës ndezëse dhe të urrejtjes¹.

Hulumtimi është realizuar në kuadër të projektit “Diagnoza dhe terapia e lirisë së shprehjes, gjuhës së urrejtjes dhe tensioneve etnike”, i cili realizohet nga Qendra për Demokraci dhe të Drejta të Njeriut (CEDEM), IMCG dhe UL info, me qëllim të ngritjes së ndërgjegjësimi për dëmshmérinë e përhapjes së gjuhës fye dhe të urrejtjes dhe dezinformative.

Pas analizës së raportimit të mediave në gjysmën e parë të vitit, në një atmosferë tensionesh të shtuara rreth tranzicionit të pushtetit dhe krizës globale lidhur me sulmin e Rusisë ndaj Ukrainës, ekipi hulumtues i Institutit për Media analizoi disa raste që nevojiteshin të veçohen dhe të shikohen në mënyrë kritike në raport me parimet etike të kodit dhe praktikën ligjore.

Për t’iu përgjigjur pyetjes se si raportojnë mediat online malazeze për këto raste, ekipi ynë hulumtues ka identifikuar raste/ngjarje/incidente të rëndësishme që kanë ndodhur në periudhën janar-qershori 2022, ndaj aktorëve apo grupeve të ndryshme politike dhe sociale, të cilat përbajnjë fyerje. mbi baza etnike/fetare/gjinore ose që dyshojmë se përbajnjë elemente të gjuhës së urrejtjes. Në përzgjedhjen e rasteve për analizë, theksi është vënë edhe në aspektin gjinor, respektivisht fyerjet në bazë gjinore dhe gjuhën e urrejtjes.

Sipas kriterit të rëndësisë, u analizua përbajtja e publikuar në katër media online:

¹. Gjuha e urrejtjes është një term që përdoret në një kuptim më të ngushtë për veprën penale të nxitjes së urrejtjes dhe intolerancës etnike, racore dhe fetare, kurse në kuptim më të gjërë si nocion përfjalimin publik të papranueshmë në shoqëri, që përhap paragjykime, stigmatizon dhe nënçmon grupë të caktuara shoqërore, veçanërisht popujt pakicë dhe grupet vulnerabёl.

- tre të etabluara² Vijesti online, CdM dhe Portali i Radio-Televizionit të Malit të Zi (RTCG)
- dhe në portalin In4s, i cili nuk është i regjistruar në regjistrin mediatik të Ministrisë së Kulturës dhe Mediave, kurse në hulumtimet e mëparshme është njojur si medium që përhap dezinformata dhe propagandë.

Për çdo rast të përzgjedhur për të cilin kanë raportuar mediat, kemi analizuar përbajtjen redaksionale dhe komentet përcjellëse të lexuesve. Kemi monitoruar edhe postimet e mediave të analizuara në llogaritë e tyre në Facebook sepse në hulumtimet e mëparshme rrjetet sociale janë njojur si kanale për përhapjen e gjuhës së urejtjes, dezinformimit dhe propagandës. Në rrethana të tilla, gazetarët përballen me sfidat se si të raportojnë në mënyrë etike për gjuhën fye se dhe gjuhën e urejtjes të përdorur nga aktorë të ndryshëm socialë në komunikimin në rrjetet sociale.

Kufijtë e lirisë së shprehjes, përveç legjisacionit të brendshëm, përcaktohen nga standartet ndërkombëtare që kanë përparësi ndaj legjisacionit kombëtar. Megjithatë, çdo kufizim i lirisë së shprehjes duhet të zbatohet në mënyrë restriktive, respektivisht çdo ndërhyrje në lirinë e shprehjes duhet të plotësojë kushtet e caktuara.

Bazuar në nenin 10 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut³, liria e shprehjes mund të kufizohet për shkak të interesave të sigurisë kombëtare, integritetit territorial ose sigurisë publike, për të parandaluar prishjen e rendit ose krimin, për të mbrojtur shëndetin ose moralin, për të mbrojtur reputacionin ose të drejtat e të tjerve, për të parandaluar zbulimin e informacioneve të marrë në fshehtësi ose përtëruajtur autoritetin dhe paanshmërinë e gjyqësorit.

Përveç kësaj, Kushtetuta⁴ dhe ligjet e Malit të Zi ndalojnë përhapjen e urejtjes dhe intolerancës mbi çdo bazë. Për ata që nxisin dhunë ose urejtje ndaj një grupei ose pjesëtarë të një grupei të përcaktuar në bazë të racës, ngjyrës së lëkurës, fesë, origjinës, përkatësisë shtetërore ose etnike, Kodi Penal parashikon dënim me burg nga gjashtë muaj deri në pesë vjet.⁵ Kodi Penal përmban disa vepra të tjera të cilat mund të klasifikohen si gjuhë e urejtjes, siç janë diskriminimi racor dhe diskriminimi tjetër. Këtë çështje e trajton edhe Ligji për Rendin dhe Qetësinë Publike, i cili përcakton se kushdo që fyeni një person tjetër në një vend publik me fjalë, mbishkrim, shenjë ose në ndonjë mënyrë tjetër për shkak të përkatësisë etnike, racore

2. Mediat e etabluara i përkufizojmë si media që, përmes një periudhe të gjatë të prodhimit të përbajtjes mediatike, janë bërë një burim i rëndësishëm informacioni dhe një vend diskutimi përmes temave të interesit publik. Media që kanë një audiencë, ndikim dhe burime të konsiderueshme. Për nevojat e kësaj analize, ne kemi përfshirë portalin Vijesti online, CDM dhe portalin e Radio-Televizionit të Malit të Zi (RTCG) në këtë kategorji.

3. Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut. E qasshme në <https://bit.ly/2WULrvW>. Qasur më: 21.07.2022.

4. Secili ka të drejtë e lirisë së shprehjes me fjalë, fjalë të shkruar, fotografji ose mjete të tjera. E drejta e lirisë së shprehjes mund të kufizohet vetëm nga e drejta e tjetrit përmes dinjitetit, reputacionit dhe ndër dñe kërcënohenet morali publik ose siguria e Malit të Zi. Neni 47, Kushtetuta e Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 001/07 e datës 25 tetor 2007, 038/13 e datës 2 gusht 2013). E qasshme në: <https://bit.ly/3zP5h2e>. Qasur më: 20.6.2022.

Nuk ka censurë në Mal të Zi. Gjykata kompetente mund të pengojë shpërndarjen e informacionit dhe ideve përmes mjetave të informimit publik vetëm nëse kjo është e nevojshme përmes qëllime të: parandalimit të thirrjeve përmbyset me dhunë të rendit të vendosur me Kushtetutë; ruajtja e integritetit territorial të Malit të Zi; parandalimi i përhapjes së luftës ose nxitjes së dhunës ose kryerjes së një vepre penale; parandalimi i përhapjes së urejtjes ose diskriminimit racor, etnik dhe fetar. Neni 50 i Kushtetutës së Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 001/07 e datës 25 tetor 2007, 038/13 e datës 2 gusht 2013). E qasshme në: <https://bit.ly/3zP5h2e>. Qasur më: 20.6.2022.

5. Neni 370 i Kodit Penal të Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 070/03, e datës 25 dhjetor 2003, 013/04 e datës 26 shkurt 2004, 047/06 e datës 25 korrik 2006, "Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 040/08 e datës 27.6.2008, 025/10 e datës 5.5.2010, 073/10 e datës 10.12.2010, 032/11 e datës 1.7.2011, 064/11 e datës 1.7.2011, 064/11 e datës 5.5.2010, 064/11 e datës 5.5.2010. e datës 13.8.2013, 056/13 e datës 6.12.2013, 014/15 e datës 26.3.2015, 042/15 e datës 29.7.2015, 058/15 e datës 9.10.2015, 044/17 e datës 6.7.2017, 049/18 e datës 17.7.2018, 003/20 e datës 23.1.2020, 026/21 e datës 8.3.2021. E qasshme në: <https://bit.ly/2Y6bhHd>. Qasur më: 20.6.2022.

ose fetare, prejardhjes etnike ose karakteristikës tjetër personale, do të dënohet për kundërvajtje me gjobë prej 250 euro deri në 1.500 euro ose me burgim deri në 60 ditë.⁶

Edhe Ligji për Media ndalon publikimin e informacionit që shpreh ide, pohime dhe opinione që shkaktojnë, përhapin, nxisin ose justifikojnë: diskriminimin, urrejtjen ose dhunën ndaj një personi ose grupei personash për shkak të karakteristikave të tyre personale, bindjeve politike, fetare ose të tjera, ksenofobinë, urrejtjen racore, antisemitizmi ose forma të tjera të urrejtjes të bazuara në intolerancë, duke përfshirë intolerancë e shprehur në formën e nacionalizmit, diskriminimit dhe armiqësisë ndaj popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera pakicave nacionale.⁷

Gjithashtu, mediat online janë të detyruara të heqin pa vonesë një koment që përfaqëson përbajtje qartësisht të paligjshme dhe jo më vonë se 60 minuta nga momenti kur mësohet përfshirë se ose nga marrja e denoncimit nga një person tjetër se përbajtja është e paligjshme.⁸ Po ashtu, sipas Ligjit për Mediat Elektronike, shërbimet e mediave audio-vizuale nuk mund të nxisin urrejtje ose diskriminim në bazë të racës, përkatësisë etnike, ngjyrës së lëkurës, gjinisë, gjuhës, fesë, bindjes politike ose tjetër, origjinës kombëtare ose shoqërore, gjendjes pronësore, anëtarësisë në sindikatë, arsimt, pozitës shoqërore, statusit martesor ose familjar, moshës, gjendjes shëndetësore, paaftësisë, trashëgimisë gjenetike, identitetit gjinor ose orientimit seksual.⁹ Ligji parashikon gjobë nga 500.00 deri në gjashtë mijë euro përfshirë se një person juridik nëse transmeton një program që nxjerr në pah dhe mbështet dhunën, varësinë nga droga ose sjellje të tjera kriminale.

Çështja e gjuhës së urrejtjes trajtohet shprehimisht në udhëzimet përfshirë se parimin 4 të Kodit të Gazetarëve të Malit të Zi, ku thuhet se media nuk duhet të publikojë materiale që do të shkaktonin përhapjen e armiqësisë dhe urrejtjes dhe duhet të kenë kujdes të veçantë që të mos kontribuojnë në përhapjen e urrejtjes në çfarëdo mënyre kur raporton përfshirë se një person iku që përbajnjë elemente urrejtjeje.¹⁰ Kodi parashikon gjithashtu që mediat online duhet të përcaktojnë rregullat e tyre të brendshme përfshirë komentet e lexuesve që synojnë shmangjen e përbajtjeve të paligjshme dhe joetike, duke respektuar plotësisht lirinë e shprehjes.

Në kapitujt në vijim do të paraqesim analizën e disa rasteve, si dhe rekomandimet përfshirë vendimmarrësit, përfaqësuesit e komunitetit mediistik dhe sektorit civil, të cilat mund të jenë bazë përfshirë se një person iku që përbajnjë elemente urrejtjeje.

-
6. Neni 19 i Ligjit përfshirë Rendin dhe Qetësinë Publike ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 064/11, e datës 29.12.2011, 056/20, e datës 15.06.2020). E qasshme në: <https://bit.ly/3zP5D94>. Qasur më: 20.6.2022.
 7. Neni 36 i Ligjit përfshirë Media ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 46/2010, 40/2011 – ligji tj., 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 dhe 82/2020 – ligji tj.) . E qasshme në: <https://bit.ly/3Dtv95U>. Qasur më: 17.6.2022.
 8. Neni 26 i Ligjit përfshirë Media ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 46/2010, 40/2011 – ligji tj., 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 dhe 82/2020 – ligji tj.) . E qasshme në: <https://bit.ly/3Dtv95U> . Qasur më: 17.6.2022.
 9. The Code of Journalists of Montenegro. Available at: <https://bit.ly/39DvF8k>. Accessed: 11 June 2022.
 10. Neni 48 i Ligjit përfshirë Mediat Elektronike ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 046/10 e datës 6 Gusht 2010, 040/11 e datës 8 Gusht 2011, 053/11 e datës 11 Nentor 2011, 006/13 e datës 31 Janar 2013, 055/16 e datës 17 Gusht 2016, 092/17 e datës 30 Dhjetor 2017). E qasshme në: <https://bit.ly/3ARhvJ6>. Qasur më: 17.6.2022.
 11. Kodi i Gazetarëve të Malit të Zi. E qasshme në: <https://bit.ly/39DvF8k>. Qasur më: 11.6.2022.

2. ANALIZA E RASTIT- SULMET VERBALE NDAJ POLITIKANEVE FEMRA

2.1. FYERJET NDAJ VUKSANOVIQ - STANKOVIQ

Fyerja e grave, veçanërisht e atyre që janë aktive në jetën politike të Malit të Zi, vazhdoi edhe në vitin 2022. Pas deklaratës së liderit të radikalëve serbë dhe të dënuarit të Hagës, Vojislav Sheshel në televizionin Happy se "Cetinasit janë bashkëpunëtorë të pushtuesve dhe fëmijë të italianteve. sepse Cetinaset bënин ku.véri me italiat" ¹¹, deputetja e Partisë Socialdemokrate (SDP) Draginja Vuksanoviq - Stankoviq u përgjigj me ofendime në Twitter: "Kroati etnik, serb i natyralizuar nga Bosnja, kriminel lufte i dënuar, ende dëshiron të jap leksione historike dhe politike. Një shovinist i shëmtuar dhe fashist serbomadh i gjykuar nga Haga dëshiron të poshtërojë Malazetet dhe Cetinaset. Pak e ka maçoku kokën e gjedhit. Mos na tërhiqni për gjuhe se i dimë të gjitha ligjet që kanë qenë të vlefshme për shekuj me radhë në pashallëkun e Beogradit të Perandorisë Osmane. Dhe ndalon me ofendime ndaj malazezëve. Cetina ishte e lirë edhe kur sulltanët osmanë u fronëzuan në Beograd. Sidoqoftë, vampiri politik Sheshel, armiku i Malit të Zi, sigurisht që nuk mundet dhe nuk duhet ta shohë veten në pasqyrën e së vërtetës dhe të jetës".¹² Shesheli më vonë tha në të njëjtin televizion se "në rrininë e saj të hershme, Draginja Vuksanoviq Stankoviq ishte aq e shthurur sa premtoi se do të martohej me çdo të qindtin burrë me të cilin ka pasur marrëdhënie seksuale. Ajo është martuar tre herë dhe do të martohet. për të katërtën herë. Po përgatis një libër me titull "Ku*va montenegrine Draginja Vuksanoviq Stankoviq".¹³

Ky rast shkaktoi dënimë të shumta nga institucionet, politikanët dhe sektori civil, të cilët dënuan deklaratat e Sheshelit dhe bënë thirrje për mbylljen e TV Happy në Mal të Zi. Agjencia për Media Elektronike (AEM) ka kufizuar transmetimin e përbajtjeve të caktuara të televizionit Happy për gjashtë muaj për shkak të "nxitjes së urrejtjes, intolerancës dhe diskriminimit ndaj pjesëtarëve të kombësisë malazeze".¹⁴

Duke analizuar tekstet që janë publikuar në periudhën 4-11 janar në tre mediat më të vizituara online - dy të etabluara (Vijesti online dhe CDM) dhe një me orientim të djathtë (in4s), si dhe në portalin RTCG, por edhe komentet e lexuesve dhe përdoruesve të rrjetit social Facebook, vërejtën si vijon:

2.1.1. KUMTESAT DHE DEKLARATAT MBIZOTËROJNË NË PËRMBAJTJEN REDAKSIONALE

Mediat e analizuara ndryshonin për nga mënyra e raportimit për këtë rast dhe qasja e tyre ka lëvizur nga transmetimi i deklaratave, publikimi i reagimeve, deri te mospublikimi deklaratave dhe reagimeve dhe mungesa e qasjes kritike të redaksisë. Deklarata me të cilën Sheshel nxiti urrejtjen, intolerancën dhe diskriminim është publikuar në mënyrë autentike nga portalet Vijesti dhe CDM. Ata kanë publikuar edhe reagimet e aktorëve të ndryshëm shoqërorë, të cilët kanë vënë në dukje

11. D"Fyerje të reja nga Hepi: Cetina bëri ku.véri me italiat", CDM, 01.01.2022, E qasshme në <https://bit.ly/3oQwtej>, Qasur më: 15.02.2022.

12. Draginja Vuksanoviq Stankoviq, Një rezolutë që dënon agresionin e Rusisë kundër Ukrainës është gjithashtu në proces, Twitter, 4 janar 2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3gKHA3Y>, Qasur më: 15 shkurt 2022.

13. Dušević, Miras, Sheshel vazhdon me ofendime monstruese kundër Vuksanović Stanković, CDM, 5 janar 2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Qasur më: 15 shkurt 2022.

14. Tina Popović, Disa emisione të TV Happy të ndaluara në Mal të Zi për gjashtë muaj, Vijesti, 8 janar 2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Qasur më: 15 shkurt 2022.

përbajtjen e diskutueshme dhe kanë njoftuar lexuesit se këto fjalë janë të paprangueshme. dhe indirekt u distancuan nga gjuha kontestuese.¹⁵ Nga ana tjetër, në portalin RTCG dhe IN4S mund të gjenden vetëm reagimet e Agjencisë për Media Elektronike dhe aktorëve të tjerë shoqërorë dhe politikë të cilët reagan dhe dënuan përbajtjen e diskutueshme, por nuk e transmetuan deklaratën e liderit të radikalëve serbë dhe duke vepruar kështu nuk i informuan lexuesit për të gjitha faktet relevante. Në përbajtjen redaksionale të këtyre mediave mbizotërojnë kumtesat e partive dhe deklaratat e politikanëve, të cilat më së shumti janë marrë nga llogaritë e tyre në Twitter, kurse në portalin CDM janë vërejtur dy shkrime të transmetuara nga mediat tjera që kanë të bëjnë me fenomenin e ndalimit të gjuhës së urrejtjes në media. Edhe pse ata raportuan deklaratën e diskutueshme dhe reagimet dënuese, mediat e analizuara nuk arritën të shpjegojnë kontekstin më të gjerë për lexuesit, kurse redaktorët nuk arritën të distancoheshin më tej nga deklarata e diskutueshme me komentet e tyre dhe të tregonin qartë pasojat e dëmshme të gjuhën e urrejtjes dhe përbajtjen mizogjene të deklaratës së Sheshelit.

2.1.2. FYERJET NË KOMENTET E LEXUESVE

Në këtë rast, në komentet e lexuesve në mediat e etabluara janë regjistruar sharje dhe ofendime individuale. Kjo mund të nënkuptojë që administratorët në mediat e etabluara filtrojnë më me kujdes komentet për tema të ndjeshtme, siç kërkohet me Ligjin për Media dhe siç përcaktohet nga Kodi i Gazetarëve të Malit të Zi. Në disa komente të diskutueshme të regjistruara në portalet Vijesti online, CDM dhe RTCG, lexuesit ofenduan Vojislav Sheshel ("thes me pleshta, nuk dihet kush është babai i tij"). Nga ana tjetër, nga numri i komenteve të paprangueshme, mund të konkludohet se portali IN4S nuk filtron komentet e lexuesve. Në këtë medium, vumë re një sërë ofendimesh të lexuesve të drejtuara ndaj malazezëve ("serbo-urrejtës xhelozë", "nëna e juaj ustashë serbo-urrejtëse", "po t'i kishte quajtur starleta, nuk do të ishin ofenduar") dhe ofendime kundër Vuksanoviq Stankoviqit ("Draginja e çmendur prej kohësh duhej të ishte mbyllur të paktën në Dobrota për t'u mjekuar").

2.1.3. FJALË TË RËNDA NË KOMENTET NË FACEBOOK

Mediat e analizuara nuk filtrojnë komentet në llogaritë e tyre në rrjetin social Facebook dhe kështu u lënë hapësirë përdoruesve që të vazhdojnë të shpërndajnë fyerje. Kështu, në faqet Vijesti, RTCG dhe CDM, mund të shiheshin komente të ndryshme ofenduese për pamjen e Sheshelit, si dhe për origjinën e tij ("Derri e bëri, dosa e lindi", "Nëna jote është bushtër që e q**ë Turqit", "bastard që nuk e di kush është babai i tij", "Ndoshta kjo ngarkesë m*tì do të ngordhë deri atëherë", "Shporru bagëti", "Fundërrri", "Është aq toksik sa që as kanceri nuk mund ta shkatërronte"). Edhe pse kishte komente ku fyhej Shesheli në IN4S, pati edhe komente negative nga ata që nuk e mbështetën vendimin e AEM (Agjencisë për Media Elektronike, shënim i përkthyesit) për anulimin e programit televiziv Happy për gjashtë muaj ("Kush e ndaloj, qeni e thumbsoftë në pra***icë"). Fyerja e deputetes Vuksanoviq - Stankoviq në rrjetet sociale të mediave të analizuara është vërejtur edhe gjatë shkurtit të vitit 2022.¹⁶

¹⁵ Duke përdorur fjalë kyçe relevante për këto ngjarje, në këto katër media të analizuara kemi arritur të gjemjë 69 tekste që kanë të bëjnë me rastin e fyerjes së Malazezeve dhe të Draginja Vuksanoviq Stankoviq nga Vojislav Sheshel, të publikuara në periudhën nga 4 janari deri më 11 janar 2022. Më së shumti tekste gjetëm në portalin online CDM (32), pasuar nga portali RTCG (15), portali Vijesti (15) dhe portali IN4S (7).

2.2. FYERJA E SEKULIQES, KALLËZIM PENAL PËR REDAKTORIN

Edhe deputetja Dragica Sekuliq e Partisë Demokratike të Socialistëve (DPS) ishte shënjestër e sulmeve seksiste në rrjetet sociale dhe portale të caktuara në fund të marsit. Sekuliq kritikoi ministrin e atëherëshëm të Zhvillimit Ekonomik, Jakov Milatoviq, i cili hartoia masat përmirësimin e natalitetit në Mal të Zi dhe ia prezantoi Mitropolitit të Kishës Ortodokse Serbe (SPC) Jaonikii, duke shpjeguar se "komunitetet fetare janë partner i fortë i institacioneve në këtë rrugë". Sekuliq ka shkruar në Twitter: „Mund të jesh çfarë të duash, mirëpo, nëse zgjedh të lindësh në një komunë të caktuar, do të marrësh 500/1000 euro, me bekimin e priftit... a pak është në këtë kohë shtrenjtësire...”

Komenti i saj u përcoll nga portal Volim Podgoricu, i cili më pas e publikoi tekstin në faqen e tij në Facebook, që rezultoi me një sërë sharjes, mallkimesh dhe fyerjesh në llogari të jetës së saj private dhe profesionale ("Nuk ka para që të tuajt do të kishin marrë sikur ta dinin se çka do të bëhen, fundëri e shëmtuar", "Ti nuk do të lindësh", "Po ta dije sa e pashpirt je, do të hidheshe menjëherë në Moraçë", "As te gjakësori mos të lindi e tillë").

Sekuliq ka paraqitur një kallëzim penal për diskriminim racor dhe diskriminim tjetër kundër redaktores së portalit Volim Podgoricu, Vesna Radojeviq, duke konsideruar se ishte e detyruar të urdhërojë fshirjen e komenteve kontestuese në portal, si dhe se ajo gjithashtu ka nxitur diskriminim të mëtejshëm me tekstin e saj autorial. Nga ana tjetër, Radojeviq besonte se kallëzimi penal kundër saj "nuk ka të bëjë absolutisht me gjuhën e urrejtjes ose mizogjininë, të cilat po tentohet t'i mvishen, por është vetëm presion ndaj medias së pavarur dhe asaj personalisht si themeluese dhe redaktore e saj".¹⁷

Përveç kallëzimit penal të cilin e paraqiti deputetja Sekuliq, aktivisti qytetar Aleksandar Sasha Zekoviq ka raportuar në polici dhe në Prokurori 42 qytetarë të cilët, siç thotë ai, përhapëni gjuhën fyeze dhe të urrejtjes dhe mesazhe kërcënuese. Numri më i madh i tyre është identifikuar dhe proceduar si kundërvajtje e bazuar në shkeljen e Ligjit për Rendin dhe Qetësinë Publike. Zekoviq tha se "Qeveria, përmes dialogut me komunitetin mediistik dhe shoqërinë civile, duhet të ndihmojë të gjitha portalet mediatike që të marrin përgjegjësinë për përbajtjen e gjeneruar apo publikuar nga përdoruesit".¹⁸

Me shënimin se portal Volim Podgoricu është analizuar vetëm në mënyrë indirekte dhe përmes një rasti të kontestuar, numri rekord prej 42 kallëzimesh për komentet e lexuesve të publikuara në atë medium, tregon rëndësinë e reagimit të menjëherëshëm të ekspertit redaktues ndaj kërkesave për heqjen e komenteve, në përputhje me detyrime ligjore dhe etikë gazetareske. Duke pasur parasysh komentet e shumta fyeze, seksiste dhe mizogjene të përdoruesve në llogarinë Volim Podgorica në rrjetin social Facebook, ky rast shtron edhe pyetjen e përgjegjësisë së mediave për

16. Ushtruesi i detyrës së drejtorit të shkollës fillore "Marko Milanov" në Podgoricë, P.B. dhe arsimtarja e muzikës nga shkolla fillore në Tivar, R.O. kanë fyer Vuksanovic-Stankovic në faqen e Facebook-ut të dy mediave online. Për këtë rast kanë raportuar vetëm portali CDM dhe Vijesti online. Në postimet e tyre në portale kemi vërejtur një numër të papërfillshëm ofendimësh në komente, kurse në faqen e Facebook-ut ka pasur një sërë deklaratash të papranueshme nga përdoruesve të këtij rrjeti social, gjë që vërteton se mediat e analizuara nuk filtronë mjaftueshëm komentet në rrjetet sociale.

17. Lasică, Danijela, "Më mybiti fjala e tejfortë", Instituti për Media i Malit të Zi, 30 Prill 2022. E disponueshme në: <https://bit.ly/3QJknQK>. Shikuar më: 20.6.2022.

18. Portal Analitika, GI "21 Maj" denoncoi gjuhën e urrejtjes, kërkoi heqjen e komenteve ofenduese, 27.03.2022, E disponueshme në: <https://bit.ly/3HNcghP>, Shikuar më: 23.06.2022

përbajtje të tilla në platformën e lartpërmendur.

Nga katër mediat e analizuara, për këtë rast kanë raportuar portalet CDM dhe Vijesti online. Këto media nuk u morën me rastin në detaje. Gjithashtu, nuk vërejtëm asnjë postim në llogaritë e tyre në Facebook. Mediat e analizuara nuk treguan ndjeshmëri të mjaftueshme ndaj këtij rasti dhe humbën mundësinë që përmes përbajtjes redaksionale të kenë qasje kritike për sulmet online ndaj grave ngajeta publike, të cilat janë shënjestër e komenteve mizogjene dhe seksiste, dhe përtë vënë në dukje ndikimin dekurajues të sulmeve të tilla mbi angazhimin e tyre publik.

3. ANALIZA E RASTIT - FYERJET NË BAZË ETNIKE

3.1. Fyerjet ndaj kreut të URA-së

Në kulmin e një atmosfere të tensionuar lidhur me rënien e qeverisë së kryeministrit Zdravko Krivokapiq dhe formimin e qeverisë së pakicës, para Radio-televizionit të Malit të Zi u mblohdhën përkrahësit e partive të mazhorancës së atëhershme, gjersa lideri i Lëvizjes Qytetare URA, Dritan Abazoviq ishte mysafir në programin e asaj shtëpie mediatike. Me mbrojtje policore, Abazoviq iu drejtua qytetarëve të mbledhur pas emisionit, gjë që shkaktoi një sërë ofendimesh dhe sharjesh, por edhe britmën “*Shiptarët nuk do të na komandojnë*”. Duke analizuar tekstet e publikuara në portalet Vijesti online, CdM, IN4s dhe portalin RTCG më 21 dhe 22 janar, si dhe komentet e lexuesve dhe komentet e përdoruesve të rrjetit social Facebook, të cilat kanë të bëjnë me tekstet e publikuara, vërejtëm si vijon:

3.1.1. PA KONTEKST DHE FAKTE RELEVANTE PËR NGJARJEN E DISKUTUESHME

Të gjitha mediat e analizuara raportuan përfyere në baza etnike që qytetarët e mbledhur i drejtuani liderit të Lëvizjes Qytetare URA.¹⁹ Këto media kanë publikuar videon e ngjarjes dhe reagimet e aktorëve të ndryshëm politikë dhe shoqërorë të cilët kanë theksuar se është e papranueshme që të ofendohen në baza etnike. Mirëpo, këto media nuk i ofruan lexuesve kontekstin më të gjerë dhe të gjitha faktet relevante që shpjegojnë të thënati. Në përbajtjen redaksionale të tre mediave të etabluara që raportuan përkëtë ngjarje dominojnë deklaratat dhe kumtesat. Në disa raste reagimet e aktorëve social që kanë dënuar deklaratën e kontestuar janë përcjellë drejtpërdrejt nga rrjetet sociale, pa përpunim dhe kontekst redaksional.

Megjithatë, publikimi i një deklarate pa kontekst politik dhe ligjor dhe pa rishikim kritik redaksional që u tregon qartë lexuesve se bëhet fjalë përfyere në përbajtje të papranueshme shoqërore, mund të kontribuojë në përhapjen e mëtejshme të fyereve dhe gjuhës ndezëse në komentet e lexuesve dhe në rrjetet sociale të këtyre mediave. Përbajtja redaksionale e të tri mediave të etabluara që raportuan përkëtë rast dominohet nga deklaratat dhe kumtesat. Në disa raste, reagimet e aktorëve socialë që dënuan deklaratën e diskutueshme janë transmetuar drejtpërdrejt nga rrjetet sociale, pa përpunim dhe kontekst redaksional shtesë. Nga analiza e përbajtjes redaksionale rezultoi se asnjë media e etabluar, përmes një artikulli/kronike, nuk hodhi dritë mbi motivet dhe prapavijen e asaj që u tha, as nuk

¹⁹. Duke përdorur fjalë kyçë që lidhen me këto ngjarje, në këto katër media të analizuara kemi arritur të gjemë 41 tekste që kanë të bëjnë me rastin e fyeres së liderit të URA-së, Dritan Abazoviq. Në portalin online Vijesti dhe portalin CdM janë publikuar 13 tekste, në portalin RTCG 9 dhe në portalin IN4S katër tekste.

prezantoi mendimet e ndryshme të bashkëbiseduesve dhe nuk u ofroi qytetarëve një paraqitje objektive të këtij problemi.

Me shqyrtimin e gjuhës fyese dhe të kontestuar, të kontekstit, motivit dhe qëllimeve, mediat mbrojnë interesin publik. Edhe pse politikanët dhe personat publik, duke pasur parasysh ndikim e tyre në shoqëri, duhet të durojnë një shkallë më të lartë të kritikës, edhe nëse ajo është e ashpër, fyese dhe urryese, mediat janë të detyruar ta vënë vijën e kuqe dhe të vënë në pah pasojat e dëmshme të gjuhës që përhap paragjykimet, stigmatizon dhe nënçmon popujt pakicë.

3.1.2. URREJTJA NË KOMENTET E LEXUESVE

Në mediat e etabluara, u regjistrua një përqindje e vogël e përbajtjeve të diskutueshme, krahasuar me numrin total të komenteve të miratuara. Kjo mund të nënkuqtojë se administratorët e këtyre mediave kanë filtruar më me kujdes komentet për tema të ndjeshme, siç kërkohet nga Ligji për Media. Në portalin IN4S dominuan ofendimet dhe komentet e rënda me elemente urrejtje ndaj liderit të URA-së ("fatkeqësi e shitur", "tradhtar i relaksuar", "xhuxh", "islamistë", "ballistë"), që është në kundërshtim me Ligjin për Media. dhe Kodin. Në protesta dhe në debate të ndërsjella mediatike, përfaqësues të Lëvizjes Qytetare URA dhe zyrtarë të Malit të Zi Demokratik shpesh përdornin gjuhën ndezëse kur flisnin për njëri tjetrin: "tradhti", "ruan karriget", "nuk i lëshojnë karriget". Këto mesazhe mund të shiheshin në komentet e lexuesve në portalet e analizuara, gjë që tregon ndikimin e politikanëve në opinionin publik dhe formimin e pikëpamjeve të votuesve të tyre.

3.1.3. AKUZIME RËNDË PËR URA

Fyerjet në baza etnike ishin të shpeshta edhe në komentet e përdoruesve në llogaritë e Facebook-ut të mediave të analizuara. Fyerjet më të shumta ndaj politikanit të URA-së janë regjistruar në faqen në Facebook të portalit IN4S ("u zhvarrosësh", "tradhtarë", "plehra tradhtarë", "zero dhe shpirt shitur").

3.2. MINISTRJA FYEN PAKICAT

Në protestat kundër rënies së Qeverisë së Zdravko Krivokapiqit, ministrja e atëhershme e Arsimit, Kulturës, Shkencës dhe Sportit Vesna Bratiq tha - "a mendojnë kërët e SNP-së se janë njerëz më të mëdhenj, më të mirë dhe më të ndershëm se Zdravko Krivokapiqi? Dhe se do të nënshkruajnë Marrëveshjen Themelore me Draginja Vuksanoviq Stankoviq dhe Damir Shehoviq, Ervin Ibrahimoviq, Fatmir Gjeka, Nik Gjeloshai".²⁰ Ish ministria e tha deklaratën kontestuese në një nga protestë të kundërshtarëve të ndryshimit të qeverisë, në të cilën ajo ishte qenë anëtarë. Deklarata e Bratiqkës shkaktoi dënimë të ashpra nga partitë opozitare dhe Lëvizja Qytetare URA, duke deklaruar se përhap urrejtje. Ministria, e cila në atë kohë drejtohej nga Bratiq, gjithashtu lëshoi një deklaratë duke sqaruar se qëllimi i deklaratës së saj nuk ishte ofendimi i popujve pakicë, por numërimi i atyre që votuan kundër Ligjit për Liritë e Fetare.²¹ Me këtë është marrë edhe prokuroria kompetente, e cila ka konsideruar se Bratiq me këtë deklaratë nuk ka shkaktuar urrejtje racore, etnike dhe

²⁰. Dragash Nikola, "Protesta në Podgoricë, ku morën pjesë disa ministra; Spajiq: DPS ende nuk është mposhtur plotësisht", Vjesti, 23.01.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/34lfF1>, Qasur më: 15.02.2022.

²¹. MAKRS: Bratiq nuk e ka menduar kurrë të ofendojë pakicat, janë numëruar politikanët...,Vjesti, 23.01.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3sFL2Cz> Qasur më: 15/02/2022.

²². Krsmanoviq, Kaqusha, prokurorja beson se Bratiq nuk ka përhapur gjuhë të urrejtjes, Pobjeda, 4 shkurt 2022. E qasshme në: <https://bit.ly/3HMwLv8> . Qasur më: 23.6.2022.

Avokati i Popullit theksoi se deklarata e saj “në këto rrethana (politike) mund të tingëllojë ofenduese”, duke paralajmëruar se në një krizë politike, politikanët duhet të jenë përgjegjës që të mos ketë pasoja të rënda”.²³

3.2.1. PA DISTANCIM REDAKSIONAL NGA PËRMBAJTJA E DISKUTUESHME

Të gjitha portalet e analizuara raportuan për këtë protestë duke cituar deklaratën e ministres Bratiq.²⁴ Gjithashtu, Vijesti online, CDM dhe RTCG publikuan në vazhdimësi reagimet e aktorëve socialë dhe politikë të cilët theksuan deklaratën e diskutueshme. Mirëpo, deklarata në fjalë është publikuar pa kontekst, dhe pa një rishikim kritik redaksional, që do t'i tregonte qartë lexuesve se bëhet fjalë për një përbajtje të papranueshme. Portali RTCG kombinoi reagimet e aktorëve të ndryshëm shoqërorë, ndërsa portalet Vijesti online dhe CDM transmetonin thuajse në mënyrë integrale deklarata/kumtesat individuale. Nuk u vu re që mediat e etabluara kanë dhënë ndonjë rishikim më të detajuar për trendin në rritje të përhapjes së gjuhës së papranueshme dhe as kanë analizuar pasojat që mund të kenë deklarata të tilla për shoqërinë. Në përbajtjen redaksionale të IN4S vërehen mesazhe përkrahëse për Bratiqen, dhe ofendime drejtuar aktorëve shoqërorë dhe politikë që e dënuan deklaratën e saj (“Klubi serbo-urrejtës”, “Ustashët malazez”). Në këtë rast, mediat vetëm raportuan deklaratën e kontestuar, duke mos treguar të gjitha faktet dhe kontekstin përkatës.

3.2.2. BRATIQ DHE POPUJT PAKICË NË SHËNJESTRËN E FYERJEVE TË LEXUESVE

Shumica e ofendimeve ndaj Bratiqes ishin në portalin CDM (“djallëzia”, “e sëmura”, “bandë çetniqe”, “gruaja ka çmendur...”). Në komentet e lexuesve të Vijesti online, ka pasur komente individuale të papranueshme për Bratiqen (“gruaja ka probleme në kokë... Shpresoj që të mos përsëriten më eksperimente të tilla”, “Ju pakicat, ju nuk jeni miq të MZ”), kurse në portalin RTCG nuk u vërejtën komente ofenduese për ministren e atëhershëm. Në portalin IN4S, u vërejtën komentet me elemente urrejtjeje dhe komente diskriminuese të drejtuara kundër aktorëve politikë që kritikuan Bratiqen (“SDP dhe pjesa tjetër e horrave”, “serb jointeligjent, dashamir i brozit dhe komunist”, “Kam neveri nga të drejtat e pakicave, kanë gjithnjë e më shumë të drejta nga ne, ku ka kështu veç në Mal të Zi”, “duhet t'i deportojmë të gjithë, gjysmën në Split, gjysmën në Anadoll, lule ustashash...”). Gjuha e papranueshme ka qenë e pranishme në faqet e Facebook-ut të të gjitha mediave të analizuara, gjë që tregon se mediat nuk i administrojnë mjaftueshëm llogaritë e tyre. Në faqen e CDM-së vëreheshin një sërë sharjesh dhe ofendimesh ndaj Bratiqes (“për mua dhe shumë të tjerë je fundëri, po të kiske fytyrë do të jepje dorëheqjen dhe do ta merrje tenxheren në dorë”, “pleh”, “debile e karikuar”...). Më pak ofendime janë vërejtur në llogarinë e portalit online Vijesti. Megjithatë, janë regjistruar një sërë ofendimesh të ndërsjella mes përdoruesve dhe gjuhë ndezëse të cilat administratorët e kësaj faqeje në Facebook duhet t'i filtrojnë. Fyerjet janë regjistruar edhe në faqet në Facebook të portalit RTCG dhe portalit IN4S, ku ofendohen kryesisht aktorët që janë pro Malit të Zi.

²³. Tomoviq, Predrag, Për shkak të fjalimit të ministres Bratiq, Avokati i Popullit i thërrret politikanët në përgjegjësi, RSE, 24 janar 2022. E qasshme në: <https://bit.ly/3ycy3wa>. Qasur më: 23.6.2022.

²⁴. Duke përdorur fjalët kyçë të rëndësishme për këto ngjarje, në këto tre media të analizuara kemi arritur të gjemë 33 tekste që kanë të bëjnë me deklaratën e diskutueshme të Ministres së Arsimit, Shkencës, Kulturës dhe Sportit Vesna Bratiq drejtar përfaqësuesve të popuje pakicë, nga data 23 deri më 24 janar të vitit 2022. Më shumë tekste kemi gjetur në Cdm (12), pasuar nga Vijesti online (9), RTCG (9) dhe In4s (7).

4. ANALIZA E RASTIT - SULMI I RUSISË NDAJ UKRAINËS

Që nga fundi i shkurtit, mediat malazeze raportojnë çdo ditë për sulmin rus në Ukrainë. Në shtatë ditët e para të pushtimit rus, tre mediat online më të vizituara - dy të etabluara (Vijesti online dhe CDM) dhe portali i orientuar djathas IN4S, si dhe portali i Shërbimit Publik publikuan mbi 1.100 artikuj, mirëpo ekipi ynë hulumtues analizoi rrith 20 për qind të shkrimeve që në këto media janë publikuar vetëm gjatë ditës së parë të sulmit²⁵, si dhe komentet e lexuesve dhe përdoruesve në rrjetet sociale që kanë të bëjnë me tekstet e publikuara. Lëndë e këtij hulumtimi nuk është qasja që mediat e vëzhguara kishin në mënyrën e raportimit për sulmin rus ndaj Ukrainës, por një përpjekje për të parë nëse ka pasur gjuhë kontestuese dhe fyesë për një ngjarje kaq të rëndësishme me pasoja globale në përbajtjen e medias së analizuar, e cila i vë gazetarët përballë sfidave serioze etike. Ne e prekëm qasjen e mediave vetëm në masën që mund të analizonim problemet që lidhen me qëllimin e hulumtimit.

4.1. NUK KA GJUHË TË URREJTJES NË PËRMBAJTJEN REDAKSIONALE TË MEDIAVE TË ETABLUARA

Në përbajtjen redaksionale të tre mediave të etabluara online (Vijesti online, CDM dhe portali RTCG), në ditën e parë të pushtimit rus të Ukrainës më 24 shkurt, nuk u publikua apo transmetua asnjë përbajtje me elemente të gjuhës së urrejtjes. Bie në sy publikimi pa kriter i informacioneve nga rrjetet sociale dhe burimet e ndryshme, me të cilat media rrezikonte të transmetonte përbajtje të paverifikuar ose joautentike.

Gjatë raportimit, mediat e etabluara përdorën kryesisht termat "sulm ndaj Ukrainës", "luftë në Ukrainë" dhe "agresion", ndërsa IN4S foli kryesisht për "krizën në Ukrainë", gjë që tregon një qëndrim të ndryshëm të redaksive ndaj kësaj ngjarjeje me pasoja globale.

IN4S publikoi kryesisht informacione nga mediat nga Serbia dhe mediat pro-ruse, dhe në disa raste u tall me aktorë politikë dhe socialë që dënuan pushtimin rus të Ukrainës. Portali online Vijesti publikoi kryesisht deklarata dhe kumtesa - të politikanëve malazezë në pushtet dhe opozitë, të cilët dënuan pushtimin rus të Ukrainës dhe bënë thirrje për paqe dhe dialog, si dhe dënimet e aktorëve ndërkombëtarë dhe rajonalë pro-perëndimorë. Në këtë medium kemi gjetur katër tekste në të cilat është përcjellë mesazhi i aktorëve rusë, përfshirë deklaratën e presidentit rus që justifikon pushtimin e Ukrainës. Lajmi përcollë informacione nga mediat nga rajoni (BBC në serbisht, N1, RTS, pastaj Al Jazeera, Germanjak, Zëri i Amerikës...), dhe shumë media ndërkombëtare (Guardian, Deutsche Welle). Shumica e njohimeve bazoheshin në tvitet e aktorëve vendas dhe ndërkombëtarë që u transmetuan pa kontekst shtesë dhe përpunim redaksional.

Dhe portali CDM publikoi kumtesa dhe deklarata gjatë ditës së parë të raportimit. Ato ishin kryesisht mesazhe individuale nga parti, lëvizje dhe individë që dënonin pushtimin e Ukrainës nga Rusia. Deklaratat e përcjella nga ky medium ishin mesazhe të aktorëve ndërkombëtarë dhe rajonalë properëndimorë, si dhe të

²⁵. Duke përdorur fjalët kyçë të rëndësishme për këtë ngjarje, në katër mediat e analizuara kemi arritur të gjëjmë tekste të publikuara gjatë 24 shkurtit. Gjetëm nga 58 tekste në portalet Vijesti online dhe CDM, 47 në portalin RTCG dhe 48 në portalin IN4S.

ekspertëve të sigurisë nga Mali i Zi dhe rajoni. Në portalin CDM vumë re dy raste kur u transmetua një mesazh nga presidenti rus Vladimir Putin dhe një përfaqësues i Kremlinit. Burimi i kësaj përbajtjeje janë mediat nga rajoni (Nova.rs dhe Klix). Përveç deklaratave dhe njoftimeve që përbajnjë mesazhe nga zyrtarë ndërkombëtarë dhe vendas, ambasada, politikanë, gazetarë të huaj, organizata joqeveritare, si dhe video nga Ukraina, gjetëm edhe disa artikuj mbi këtë temë dhe një koment në portalin CDM. Burimet e informacionit të publikuara në portalin CDM janë të ndryshme: nga agjencitë botërore dhe rajonale (Reuters, Hina), përmes mediave nga vendet e rajonit (Nova.rs, 24sata.hr, radio Sarajevë, Klix, Index, BBC Serbia, N1), deri te mediat malazeze (Antena M, Gradska TV).

Vijesti online, CDM dhe RTCG transmeton kryesisht deklarata nga Twitter pa përpunim dhe kontekst redaksional shtesë. Si pasojë e raportimit pa kriter të lajmit, në ditën e sulmit, portali RTCG publikoi një deklaratë të një prej liderëve të Frontit Demokratik, Nebojsa Medojeviq, e cila përmban një teori konspirative se "strukturat e vjetra të komprometuara dhe të tejkalara, siç janë OKB-ja, NATO-ja, BE-ja do të zhduken dhe bota do të duhet të kërkojë mekanizma të rinj të regulimit të marrëdhënieve".

Në portalin IN4S gjenden dy rubrika, "Vështrimi rus" dhe "Serbia jonë", ku kryesisht janë publikuar deklaratat dhe kumtesat e aktorëve ndërkombëtarë (përfaqësues të Rusisë – Sergej Lavrov, Vladimir Putin, Igor Konashenkov dhe zyrtarë nga Serbia, Aleksandar Vuçiç, dhe Ivica Daçiq...) që mbështesin Rusinë. Kjo media raportoi edhe disa reagime të politikanëve vendas që dënuan pushtimin e Ukrainës. IN4S përdori titujt për të tallur politikanët pro-malazezë që dënuan pushtimin, p.sh. "Veterani nga Belvederi (Ranko Krivokapiq) dënoi "copëtimin" e Ukrainës: Ne e dimë se çfarë është "paqja ruse dhe bota serbe", Gjukanoviqi me njohuri „juridike“ komenton Rusinë dhe të drejtën ndërkombëtare", "Miloja po "cicéron" nga "prehri" i Rajzing Rajke: Amerika do të na mbrojë".

Burimet e informacionit ishin kryesisht mediat dhe agjencitë e lajmeve nga Serbia (B92, Tanjug, Telegraf, Novosti, RTS, Politika...), ndër të cilat më së shpeshti është Sputnik-u pro-rus. Gjatë ditës së parë të raportimit për sulmin ndaj Ukrainës, IN4S publikoi gjithashtu informacione të dyshimta me titull "Komandanti i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura të Ukrainës: Rusët do të lahen në gjakun e tyre". Ne nuk kemi qenë në gjendje të vërtetojmë burimin e këtij informacioni dhe saktësinë e tij. Gjatë muajit shkurt dhe mars, platformat lokale për luftën kundër dezinformimit (Raskrinkavje dhe DFC) vlerësuan disa postime në IN4S si manipulime mediatike.²⁶

4.2. SULMI NË UKRAINË SHKAKTOI DISKUTIM INTENSIV NË KOMENTET E LEXUESVE

Pushtimi rus i Ukrainës shkaktoi diskutime intensive mes lexuesve në mediat e analizuara në Mal të Zi dhe në faqet e tyre në rrjetet sociale. Gjatë ditës së parë, në portalin Vijesti online nuk u vërejtën thirrje për dhunë, por pati komente individuale me të cilat lexuesit justifikonin veprimet e Rusisë. Në raport me numrin e komenteve të miratuara, janë vërejtur rastet individuale në të cilat përdoruesit e quanin Putinin "i sëmurë", si dhe fyerje në baza etnike "dy popujt më të këqinj janë

²⁶. Gardoviq, Jelena, Rrëfimet ruse në interpretimin e portaleve malazeze, Raskrinkavje.me, 28 prill 2022. E disponueshme në: <https://bit.ly/3xx9x7y>. Shikuar më: 20.6.2022. Qendra Dëixhitiale Forenzike, Vertigo e dezinformimit, 6 Prill 2022. E disponueshme në: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Shikuar më: 20.6.2022.

rusët dhe serbët). Një numër i madh i komenteve të papranueshme nuk janë vërejtur as në portalin CDM, gjë që tregon se administratorët kanë moderuar me kujdes komentet së bashku me tekstet e analizuara. Janë regjistruar komentet e lexuesve në të cilat është ofenduar presidenti i Rusisë ("KGB-istë i vogël dhe i kompleksuar, spiun, palaço i sëmurë, keqbërës botëror, okupator i kompleksuar, skizofrenik..."). Në portalin RTCG u regjistruan një numër relativisht i vogël komentesh të diskutueshme nga lexuesit. Megjithatë, në komente mbizotëron narrativi se "së pari duhet të dënohet agresioni amerikan dhe i NATO-s kundër Serbisë, Afganistanit, Irakut, Libisë, Sirisë, Jemenit, Somalisë" dhe se "nuk ka të drejtë të dënohet moralisht lufta në Ukrainë kur nuk dënohet agresioni në RF". Portali IN4S duke botuar tekstin e titulluar "Komandanati i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura të Ukrainës: Rusët do të lahen në gjakun e tyre"²⁷ shkaktoi një sërë komentesh të diskutueshme nga lexuesit. Lexuesit e kësaj media fyen presidentin e Ukrainës, Volodymyr Zelenskiy ("Ky idiot luajti shumë role në komeditë ruse. Ai luajti një budalla në secilën prej tyre", "Është e lehtë për të të qetësohet me drogë" "Ndrysho dilerin"), dhe Presidenti i Malit të Zi, Milo Gjukanoviq ("horr dhe vagabod") dhe ambasadorja e SHBA-së në Mal të Zi, Judy Reising Reinke ("Përbindëshe", "dreqër satanist"). Në disa raste, në këtë portal janë vërejtur edhe komente që bëjnë thirrje për luftë ose justifikojnë dhunën në Rusi ("bjer, bjer, le të dëgjohet edhe zëri ynë").

4.3. FYERJE DHE THIRRJE PËR DHUNË NË FAQEN RTCG NË FACEBOOK

Përdoruesit që komentojnë postimet e mediave të analizuara në Facebook në përgjithësi relativizojnë pushtimin në Ukrainë dhe shprehin mbështetje për Rusinë. Edhe pse nuk është një fenomen masiv, në faqen e Facebook-ut të portalit CDM ka pasur komente individuale të lexuesve që justifikojnë pushtimin ("Rusia do t'i rrafshojë ata, kurse ne serbët do ta rrafshojmë Kosovën"). U vu re se lexuesit në portalin Vijesti dhe në faqen në Facebook të këtij mediumi në komentet e tyre nënçmuant aktorët shoqërorë nga Mali i Zi që dënuan pushtimin e Rusisë në Ukrainë dhe kështu minimizuan seriozitetin e kësaj situate ("bash ty do të pyesin", "ti sugjeroja, mbase të dëgjon", "Ti je shumë i rëndësishëm në gjeopolitikë. Shporru o mbret!", "Kush po të detyron të deklarohesh për këtë çështje?!"...). Fyerja e politikanëve malazezë që dënuan pushtimin e Ukrainës dhe fyerjet në baza etnike u regjistruan edhe në faqen e IN4S në Facebook. Aty u vërejtën komentet në të cilat përdoruesit justifikojnë luftën ose bëjnë thirrje për dhunë ("Bjeri pa mëshirën fashistëve perëndimorë, veçanërisht anglezëve" dhe "Njeriu (Putini) është një legjendë, ai punon në interes të vendit të tij"). Përbajtja e portalit IN4S shpesh është shpërndarë në Facebook nga faqet "Jo në NATO" dhe "Zëri i Moskës". Lexuesit në komentet në faqen e RTCG në rrjetet sociale shkruanin sharje dhe fyerje dhe bënin thirrje për dhunë. Ata e quajtën NATO-n "keqbërësë dhe agresorë", udhëheqjen ukrainase "nazistë", rusët "barbarë dhe ekspluatues", dhe Putinin "fundërrinë naziste". Në komentet në llogaritë e portalit RTCG, ka dukshëm më shumë komente në mbështetje të Rusisë sesa dënim të luftës në Ukrainë.

27. Komandanti i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura të Ukrainës: Rusët do të lahen në gjakun e tyre", IN4S, 24.02.2022, E disponueshme në: <https://bit.ly/3Dhzpqo>, Shikuar më: 28.03.2022

5. ANALIZA E RASTIT - ARRESTIMI DHE THIRRJA PËR DHUNË

Raportimi për arrestimin e ish-kryetares së Gjykatës Supreme të Malit të Zi, Vesna Medenica, hapi një sërë sfidash etike për gazetarët/et, si respektimi i prezumimit të pafajësisë, të drejtës për privatësi, gjuhës fyeze dhe gjuhës me elementet e dhunës. Duke marrë parasysh qëllimin e hulumtimit, ekipi hulumtues veçoi dhe e shikoi në mënyrë kritike rastin që përbante probleme në zbatimin e standardeve profesionale lidhur me gjuhën fyeze dhe kontestuese.

Tre ditë pas arrestimit të ish-kryetares së Gjykatës Supreme, të katër mediat e analizuara (CdM, In4s, RTCG, Vijesti) publikuan informacionin se Vesna Medenica ka tentuar të vetëvritet. Gjithashtu, CdM publikoi deklaratën e kryetarit të Asociacionit të Gazetarëve, Tihomir Burzanoviq, nga TV Prva, i cili tha se "Vesna Medenica, duke pasur parasysh të keqen që ka bërë në Mal të Zi, duhet të vrasë veten, jo të përpinqet të vrasë veten, por vërtet të vetëvritet". CdM gjatë transmetimit të kësaj përbajtje, me ndërhyrje redaksionale tregoi se deklarata e tillë është e paprangueshme dhe "skandaloze". Ky informacion shkaktoi disa komente kontestuese në portalin CdM, kundër kryetarit të Shoqatës së gazetarëve ("klerofashist serb" dhe "Edhe Putini duhet të vrasë veten, por nuk do").

Mediat e analizuara publikuan informacionin për tentativën për vetëvrasje të Medenicës, pa konfirmim zyrtar. Disa me detaje lëndimesh, të cilat nuk janë domosdoshmërisht relevante dhe me interes publik dhe mund të cenojnë dinjitetin njerëzor. Edhe pse Medenica është një personazh publik, e drejta e të cilit për privatësi është në përpjessëtim të zhdrojtë me ndikimin shoqëror, Kodi i gazetarëve/eve u bën thirrje mediave të respektojnë dinjitetin njerëzor edhe në këto raste, dhe kur raportojnë për vetëvrasje, të jenë jashtëzakonisht të kujdeshshme dhe të moderuara me detyrimin për të respektuar të drejtën e privatësisë.

Vihet re se mediat e etabluara (Vijesti, CdM dhe RTCG) kanë bërë përpjekje për të mbrojtur të drejtën e privatësisë, ndaj disa kanë bërë përpjekje shtesë për para-modërim apo edhe kanë ndaluar komentimin e informacioneve delikate, që është një praktikë e mirë në rastet e ndjeshme. Kështu, në portaltet Vijesti online dhe RTCG nuk u vu re asnjë koment i lexuesve nën shkrimet për tentativën për vetëvrasje. Më së shumti ofendime dhe thirrje për dhunë kishte në komentet e lexuesve në portalin IN4S ("Po të vrasësh veten, dheu do të të nxirre kockat", "Sa keq që nuk ia doli qëllimit", "Provo përsëri dhe me siguri do të kesh sukses").

Me këtë rast, mediat e etabluara treguan një qasje të pabarabartë në administrimin e përbajtjeve të diskutueshme në komentet e lexuesve në portale dhe në llogaritë e tyre në rrjetet sociale, të cilat ishin të mbushura me ofendime të rënda, përbajtje mizogjene, thirrje për dhunë, si dhe pati shembuj të komenteve. që përbajnjë gjuhë të urrejtjes. Kështu, në postimet në portalin Vijesti ka pasur edhe një sërë fyerjesh ("Më vjen keq për pasqyrën", "Shtrigë e vjeter", "Kuçkë", "Lë të vrasë veten, e meriton", "Mos kini frikë, nuk bie rrufeja në hithra"), si dhe në portaltet RTCG dhe IN4S ("Çfarë e pengoi që nuk bëri?", "Cofsh deri sonte", "Le të presë veten, boll preu të tjerët", "Çfarë xhami, jepjani një thikë ose dy metra litar që të mos vuajë", "Satanë, për çfarë ke bërë duhet të mos ekzistosh"), në faqen e CdM në Facebook, përdoruesit i dërguan fyerje kryetarit të Shoqatës së Gazetarëve ("Fundërrinë spiune", "Zuzar").

28. CdM, Deklarata skandaloze e kryetarit të Shoqatës së Gazetarëve: Medenica duhej të vrtej, 21.04.2022, E disponueshme në: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Shikuar më: 20.06.2022

6. PËRFUNDIMET

Monitorimi gjashtëmujor i katër mediave online në Mal të Zi tregoi se përbajtja redaksionale e mediave të njohura nuk ka shembuj të fyerjeve, gjuhës ndezëse dhe gjuhës së urrejtjes, kurse portalit me orientim të djathtë IN4s mund të ketë elementë të kësaj përbajtje të papranueshme në titujt dhe tekstet e tij.

Mënyra në të cilën këto media raportuan për gjashtë rastet në të cilat u njoh një formë e gjuhës së diskutueshëm ndryshonte - nga përcjellja e deklaratës, publikimi i reagimit dhe rishikimi kritik redaksional, deri te mospublikimi i deklaratës dhe reagimeve dhe mungesa e rishikimit kritik redaksional.

Problemi me të cilin ballafaqohet media e etabluara është zbatimi jokonzistent dhe jo i plotë i standardeve profesionale.

Në raportimin për gjuhën e diskutueshëm shpesh mungon një shpjegim i kontekstit më të gjerë të asaj që u tha dhe një distancë e qartë redaksionale nga gjuha kontestuese. Mediat kanë rol edukues në ndërgjegjësimin e qytetarëve dhe kanë në dispozicion forma të ndryshme për të vënë në dukje pasojat e dëmshme të gjuhës fyese dhe të urrejtjes. Pa shpjeguar kontekstin dhe të gjitha faktet relevante për motivet dhe arsyet e asaj që u tha, media rezikon të jetë krahу i zgjatur i gjuhës së papranueshme. Publiku duhet të informohet dhe mediat nuk duhet të mbulojnë atë që është me rëndësi shoqërore apo të marginalizojnë një fenomen të caktuar.

Duke i vendosur faktet në një kontekst përkatës, mediat zvogëlojnë mundësinë e komenteve fyese dhe urrejtëse në rubrikat e komenteve në portale dhe në llogaritë e tyre në rrjetet sociale.

Analiza e rasteve të diskutueshme tregoi se në pesë nga gjashtë raste në shënjestrën e fyerjeve ishin gratë dhe pjesëtarët e popujve pakicë. Mediat në përgjithësi nuk arriten të vënë në dukje tendencën në rritje të gjuhës fyese dhe kontestuese ndaj këtyre grupeve shoqërore në raportet dhe analizat e tyre.

Në raport me numrin e komenteve të miratuara nga lexuesit në portalet, mediat e etabluara po përmirësojnë gradualisht moderimin, por prania e gjuhës së diskutueshme në komente vazhdon të jetë dukshëm brengosëse.

Sfidë të veçantë përbëjnë llogaritë e mediave në rrjetet sociale, ku përhapen më tej fyerjet e rënda, sharjet dhe gjuha e urrejtjes. Media duhet të marrë në konsideratë marrjen e përgjegjësisë për përbajtjen redaksionale në llogaritë e tyre në rrjetet sociale dhe me rregulla të brendshme duhet të përshkruajnë procedura për të parandaluar përhapjen e gjuhës fyese dhe të urrejtjes. Një praktikë e tillë nuk është e panjohur në mediat profesionale dhe të etabluara në rajon dhe në Evropë.

LITERATURA DHE BURIMET

DISPOZITA

- Kodi i Gazetarëve të Malit të Zi: E qasshme në: <https://bit.ly/3mZiL7L>, Qasur më: 6/11/2022.
- Kodi Penal i Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 070/03, i datës 25 dhjetor 2003, 013/04, i datës 26 shkurt 2004, 047/06 i datës 25 korrik 2006, "Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 040/08 i datës 27.6.2008, 025/10 i datës 5.5.2010, 073/10 i datës 10.12.2010, 032/11 i datës 1.7.2011, 064/11 i datës 29. 12. 2013/2011, 12. 2011. 2013, 056/13 i datës 6. 12. 2013, 014/15 i datës 26. 3. 2015, 042/15 i datës 29. 7. 2015, 058/15 i datës 9. 10/2015, 044/17 i datës 06.07.2017, 049/18 i datës 17.7.2018, 003/20 i datës 23.01.2020, 026/21 i datës 3.8.2021).
- Kushtetuta e Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 001/07 i datës 25 tetor 2007, 038/13 i datës 2 gusht 2013).
- Ligji për Media ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 46/2010, 40/2011 – ligji tj., 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 dhe 82/2020 - ligji tj.)
- Ligji për Rendin dhe Qetësinë Publike ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 064/11, i datës 29.12.2011, 056/20 i datës 15.06.2020).
- Ligji për Mediat Elektronike ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 046/10 i datës 6 gusht 2010, 040/11 i datës 8 gusht 2011, 053/11 i datës 11 nëntor 2011, 006/13 i datës 31.1.2013/605 i datës 17. 8. 2016, 092/17 i datës 30. 12. 2017).

KËRKIMET, PUBLIKIMET DHE ARTIKUJT

- Dragash Nikola, "Protesta në Podgoricë, ku morën pjesë disa ministra; Spajiq: DPS ende nuk është mposhtur plotësisht", Vjesti, 23.01.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/34LfFi1>, Qasur më: 15.02.2022.
- Draginja Vuksanoviq Stankoviq, Një rezolutë që dënon agresionin e Rusisë kundër Ukrainës është gjithashtu në proces, Twitter, 4 janar 2022, E qasshme në: bit.ly/3gKHA3Y, Qasur më: 15 shkurt 2022.
- Dusheviq Mirash, Sheshel vazhdon me ofendime monstruoze kundër Vuksanović Stanković, CDM, 5 janar 2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3uQs1Qx>, Qasur më: 15 shkurt 2022.
- Qendra Digitale Forenzyke, Vertigo e dezinformimit, 6 Prill 2022. E qasshme në: <https://bit.ly/3N0m8pD>. Qasur më: 20.6.2022.
- Gardoviq, Jelena, Rrëfimet ruse në interpretimin e portaleve malazeze, Raskrinkavanie.me, 28 prill 2022. E qasshme në: <https://bit.ly/3xx9x7y>. Qasur më: 20.6.2022.
- Komandanti i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura të Ukrainës: Rusët do të lahen në gjakun e tyre", IN4S, 24.02.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3Dhzpqo>, Qasur më: 28.03.2022.
- Lasica, Danijela, "Më mbyti fjala e tejfortë", Instituti për Media i Malit të Zi, 30 Prill 2022. E qasshme në: <https://bit.ly/3QJknQK> Qasur më: 20.6.2022.

- "Miloja po "cicëron" nga "prehri" i Rajzing Rajke: Amerika do të na mbrojë", IN4S, 24.02.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3DhvjhU>, Qasur më: 28. 3.2022.
- MAKRS: Bratiq nuk e ka menduar kurrë të ofendojë pakicat, janë numëruar politikanët..., Vijesti, 23.01.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3sFL2Cz>, Qasur më: 15/02/2022.
- "Fyerje të reja nga Hepi: Cetina bëri ku.vëri me italianët", CDM, 01.01.2022, E qasshme në <https://bit.ly/3oQwtej>, Qasur më: 15.02.2022.
- Tina Popoviq, Disa emisione të TV Happy të ndaluara në Mal të Zi për gjashtë muaj, Vijesti, 8 janar 2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3t0wg9Z>, Qasur më: 15 shkurt 2022.
- Legally savvy Djukanovic comments on Russia and international law, IN4S, 24 February 2022, Available at: <https://bit.ly/3DfaBiV>, Accessed: 28.03.2022.
- CDM, Deklaratë skandaloze e kryetarit të Shoqatës së gazetarëve: Medenica duhet të kishte vrarë veten , 21.04.2022, E qasshme në: <https://bit.ly/3N2Flqx>, Qasur më: 20.06.2022.
- "Veterani nga Belvederi dënoi "copëtimin" e Ukrainës: Ne e dimë se çfarë është paqja ruse dhe bota serbe", i qasshëm në <https://bit.ly/3NsTqiw>, Qasur më: 28.03.2022.

FYERJET DHE URREJTJA NË MEDIAT MALAZEZE

Rezultatet e monitorimit gjashtëmujor
të përbajtjes në mediat online

